Eén jaar co-innovatie

Trends, innovaties en kansen in de agrosector
in Zuid-Oost Nederland

Oktober 2004

© 2004 Horst, KnowHouse B.V.
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van KnowHouse B.V.

Adres: KnowHouse
Dr. Droesenweg 11
5964 NC Horst
Tel. +(0)77-3981221
Fax +(0)77-3970180
E-mail: info@knowhouse.info
www.knowhouse.info

Inhoudsopgave

Aanbiedingsbrief

1 Inleiding ... 1

2 Kennistransitie: van aanbod- naar vraaggestuurd ... 5

2.1 Algemeen ... 5

2.2 KnowHouse ... 6

2.3 Project 'Stimulering Agro-innovatie in Limburg' ... 7

2.4 Botany ... 8

2.5 Groenewoud overleg ... 8

2.6 InnovaToren ... 9

3 Netwerken en samenwerkingsverbanden ... 11

3.1 Algemeen ... 11

3.2 Agrofood Community Zuidoost-Nederland ... 11

3.3 Platform Agrologistiek ... 13

3.4 Klavertje Vier ... 14

3.5 NV Regio Venlo ... 15

3.6 Dynamisch Platteland ... 16

3.7 Samenwerking ... 17

3.8 ZON Fresh Park ... 17

3.9 Telersverenigingen ... 18

3.10 Tuinbouw businessclub ... 18

4 Reconstructie en landelijk gebied ... 19

4.1 Algemeen ... 19

4.2 Reconstructie ... 19

4.2.1 Verhandelbare ontwikkelingsrechten ... 20

4.2.2 Groen-Blauw ... 21

4.2.3 Grondbedrijf provincie Limburg ... 22

5 Duurzaamheid en agrarische productie ... 25

5.1 Algemeen ... 25

5.2 Glastuinbouwgebied Californië ... 27

5.2.1 Businessplan ... 27

5.2.2 Spin-off ... 27

5.2.3 Grond Exploitatie Maatschappij ... 28

5.3 Agro-Eco Park: Nieuw Gemengd Bedrijf ... 28

5.4 California Streaming ... 30

5.5 Glastuinbouw met toekomstwaarde ... 31

6 Branding en vermarkting ... 33
6.1 Algemeen ... 33
6.2 Floriade ... 35
6.3 Limburg 'n tikkeltje warmer ... 35
6.4 Regio Venlo op de kaart ... 37
6.5 Euregionaal boomkwekerij centrum ... 38
7 Toegevoegde waarde en economische vernieuwing ... 39
7.1 Algemeen ... 39
7.2 Nieuwe technieken ... 40
7.3 Ketenverkorting en -samenwerking ... 42
7.4 Nieuwe product-markt-combinaties ... 43

Bijlage 1. Organisatiestructuur KnowHouse ... 45

Aanbiedingsbrief

Horst a/d Maas, 6 oktober 2004

Wat is het resultaat van één jaar KnowHouse? Dat is het centrale thema in dit rapport.
Op 15 juli 2003 is KnowHouse BV officieel opgericht. Een van de belangrijkste redenen om KnowHouse op te richten is het besef dat, in navolging van ontwikkelingen op de afzetmarkt, kennisontwikkeling en innovatie vraaggestuurd zouden moeten plaatsvinden. Kortom: innovatie vanuit en in samenwerking met het bedrijfsleven, oftewel co-innovatie.

Conform het businessplan heeft KnowHouse zich in het eerste jaar van haar bestaan vooral gericht op het verkrijgen van naamsbekendheid en het bekrachtigen van haar bestaansrecht met een aantal concrete projecten. Het eerste grote project dat KnowHouse heeft uitgevoerd betreft het opstellen van een businessplan voor de Grond Exploitatie Maatschappij Californië. Een lastige, maar o zo noodzakelijke klus, om voortgang in de ontwikkeling van het glastuinbouwvestigings-gebied Californië te verkrijgen. Er is een businessplan ontwikkeld waar betrokken partijen zich prima in kunnen vinden en op basis waarvan inmiddels allerlei vervolgstappen worden gezet. Mede vanwege het hoge ambitieniveau op het gebied van duurzaamheid zijn verschillende spin-off effecten ontstaan, zoals het project ‘Glastuinbouw met toekomstwaarde’ en samenwerking binnen Klavertje Vier.

De basis voor kennisontwikkeling en innovatie in de regio is vooral gelegd door zowel binnen als buiten de regio intensief te netwerken en te lobbyen bij het bedrijfsleven, kenniscentra en lokale, provinciale en nationale overheden. Omdat de agrarische sector veel meer met andere sectoren gemeen heeft dan veelal wordt onderkend, is daarbij een sterk sectoroverschrijdende insteek gekozen. Dit geldt niet alleen t.a.v. het bedrijfsleven, maar ook t.a.v. kennisinstellingen. Instellingen als DSM en de Universiteit van Maastricht kunnen innovatieve impulsen geven aan de agrarische sector. Mede daarom heeft KnowHouse een actieve bijdrage geleverd aan een regionale tv-uitzending tijdens het door DSM georganiseerde congres over kennis en kennisoverdracht.

Op 5 oktober j.l. heeft KnowHouse voor het platform Agrologistiek een workshop gehouden over Agro-productieparken en het ‘Nieuw Gemengd Bedrijf’. Daar is naar voren gekomen dat de ontwikkelingen in Limburg duidelijk verder zijn dan elders in het land. Door dergelijke initiatieven komt Limburg langzamerhand echt op de kaart te staan als het gaat om de programmering van (inter)nationale onderzoeksgelden en het maken van beleidsvoornemens.

Het project ‘Nieuw Gemengd Bedrijf’ is als eerste pilot opgenomen in Transitie Duurzame Landbouw en wordt vanuit die hoek financieel fors ondersteund.

Bij de top van het ministerie van LNV is de regio duidelijk in beeld: minister Veerman heeft enkele maanden geleden een hele dag een bezoek aan de regio gebracht om zich nader op de hoogte te stellen van ondermeer de ontwikkelingen van het ‘Nieuw Gemengd Bedrijf’. Tijdens dergelijke bezoeken ontstaan rechtstreekse contacten met het regionale bedrijfsleven, die de drempel tussen de praktijk en de top van het ministerie aanzienlijk verlagen. Doelstelling richting de nationale politiek is niet alleen aandacht en steun te verkrijgen van het ministerie van LNV, maar juist ook van EZ, dat de land- en tuinbouw tot op heden niet als vanzelfsprekend tot haar werkterrein rekent.

Het belang van vraaggestuurd werken wordt in toenemende mate onderkend. Met diverse organisaties ontstaat een groeiende samenwerking. Zo is samen met AKK het project ‘Euregionaal Boomkwekerij centrum’ gezamenlijk opgepakt. Daarnaast verzorgt KnowHouse op korte termijn een workshop voor AKK over kennisoverdracht. Ook de samenwerking met bureau’s als Area Advies en Syntens neemt toe.

Dat de regio op het gebied van innovatie en kennisontwikkeling daadwerkelijk in beweging is, is af te leiden uit het onlangs gehouden innovatiedebat in Horst a/d Maas. Op initiatief van de gemeente heeft een 30-tal economische dragers uit Horst zich in een tweedaags werkatelier gebogen over economische kansen in de (nabije) toekomst. Ook KnowHouse heeft een actieve bijdrage geleverd aan dit debat. Zo is ondermeer een breder draagvlak verkregen voor de InnovaToren.

Door eigen ervaring of na het lezen van dit rapport, zult u samen met mij hoogstwaarschijnlijk concluderen dat het KnowHouse-concept werkt. Ook partijen buiten de regio hebben dit inmiddels opgemerkt: Wageningen-UR bekijkt de mogelijkheden om het KnowHouse concept ook in andere regio’s van het land te introduceren, er zijn initiatieven om het kenniscentrum in Dronten en de Ontwikkelingsmaatschappij Oost vraaggestuurd te laten functioneren en ook de vernieuwde opzet van Foodvalley gaat uit van het KnowHouse-concept. Het is daarbij van belang te realiseren dat onafhankelijkheid en directe aanwezigheid in de regio absolute voorwaarden zijn om het concept te laten slagen. Voorts gaat het om integraal denken en doen en het leggen van dwarsverbanden. Daarbij dient men zich vooral te richten op de voorlopers, de innovatieve bedrijven en niet op de volgers. Aan innovatieve ideeën is in het bedrijfsleven geen gebrek.

Toch maak ik me op sommige punten ook zorgen:

- Innovatieprocessen verlopen vaak trager dan gewenst. Zo vergt het uitwerken van een innovatieve gedachte van prille kiem tot levensvatbaar idee over het algemeen veel tijd en inspanning. Maar al te vaak is financiering van deze eerste fase in de creatiespiraal een struikelblok en sterft de kiem een vroege dood. Voor de ontwikkeling van de regio verdient financiering van deze fase alle aandacht.
- De samenwerking met diverse kenniscentra is goed, maar kan beter en moet vooral meer gericht zijn op echt effectief samenwerken. Hierbij gaat het met name om vertrouwen en elkaar ruimte geven. In de komende periode zal KnowHouse hier meer energie in steken.

De initiatieven van de samenwerkende Universiteit Maastricht en Wageningen-UR t.a.v. gezonde voeding leiden naar verwachting op korte termijn tot het versterken van KnowHouse met een backoffice van generalisten uit verschillende disciplines. De initiatieven die KnowHouse uit de markt oppikt zullen binnen deze denktank in eerste instantie verder worden uitgewerkt, waardoor KnowHouse eenvoudiger de juiste kennispartners kan opsporen. Deze ontwikkeling is voor KnowHouse van groot belang om de basis te versterken en isolatie op een eiland te voorkomen. De nieuwe samenwerking zal een extra impuls geven aan het transitieproces. In de komende maanden blijkt of dit initiatief genoeg draagvlak heeft. Het dient te worden ingebed in de visie die in het Groenewoud overleg ontwikkeld is.

Al met al kijk ik met gepaste trots terug op het afgelopen jaar, waarin het KnowHouse-team zichzelf goed op de kaart heeft weten te zetten. Samen hebben we een team opgebouwd dat weet wat netwerken en co-innoveren is. De plezierige werksfeer werkt uitermate inspirerend!
Hoewel blijvend aandacht nodig is voor netwerken en naamsbekendheid, zal het team zich de komende periode vooral richten het realiseren van concrete innovatieprojecten. Van denken naar doen!

Onze certificaathouders ben ik dank verschuldigd voor het gestelde vertrouwen. Vele malen is het belang gebleken van het feit dat ondernemers het initiatief nemen en aan het roer zitten. Samen met de certificaathouders zijn we erin geslaagd een unieke samenwerking op te zetten tussen bedrijfsleven, kennisleveranciers, overheden en andere actoren in de regio. Daarbij is het vooral niet bij praten alleen gebleven. Het begin is er. Ik ben er vast van overtuigd dat door deze samenwerking de komende jaren nog veel meer successen worden bereikt.

Tot slot nog een tweetal mededelingen van inhoudelijke aard:

- Om een volledig beeld te scheppen van ontwikkelingen in de regio zijn in dit rapport een aantal onderwerpen opgenomen waarbij KnowHouse niet, of slechts in mindere mate betrokken is. Ook voor onderwerpen waarbij KnowHouse sterk betrokken is, geldt veelal dat het resultaat het gevolg is van succesvolle samenwerking met andere partijen. Co-innovatie is tenslotte het kernwoord waar alles om draait.
- Gelijkenis met het rapport 'Food, flowers & planet; Trends, innovaties en kansen in de agro-sector in Zuidoost-Nederland' berust niet op toeval. In vernoemd rapport, dat KnowHouse in opdracht van de Regio Venlo Stichting Floriade 2012 heeft opgesteld, zijn de ontwikkelingen in de agrosector in Zuidoost-Nederland uitgebreid in kaart gebracht. Het heeft als basis gediend voor deze terugblik op het eerste bestaansjaar van KnowHouse.

Rinus van de Waart,

directeur KnowHouse

1 Inleiding

De regio Zuidoost-Nederland is een gebied van bijzondere betekenis voor de Nederlandse economie. Het gebied is belangrijk voor industriële kennisontwikkeling (de driehoek Tilburg – Eindhoven – Venlo - Maastricht wordt aangeduid als Brainport Eindhoven), herbergt één van 's lands belangrijkste land- en tuinbouwgebieden met een zeer complete agribusiness (aangeduid als Greenport Venlo) en vormt met Tradeport Venlo een belangrijke logistieke verbinding tussen de Mainports Zuidoost-Brabant en Duitsland.

Het gebied is onderdeel van een grensoverschrijdende economische regio, waartoe ook Belgisch – Limburg, Leuven en de regio's rond het Ruhrgebied, Aken en Luik behoren. Het achterland van de regio herbergt niet minder dan 15 miljoen consumenten. In de Nota Ruimte zijn Zuidoost-Brabant (met de A2 zone) en Venlo dan ook aangemerkt als economisch kerngebied

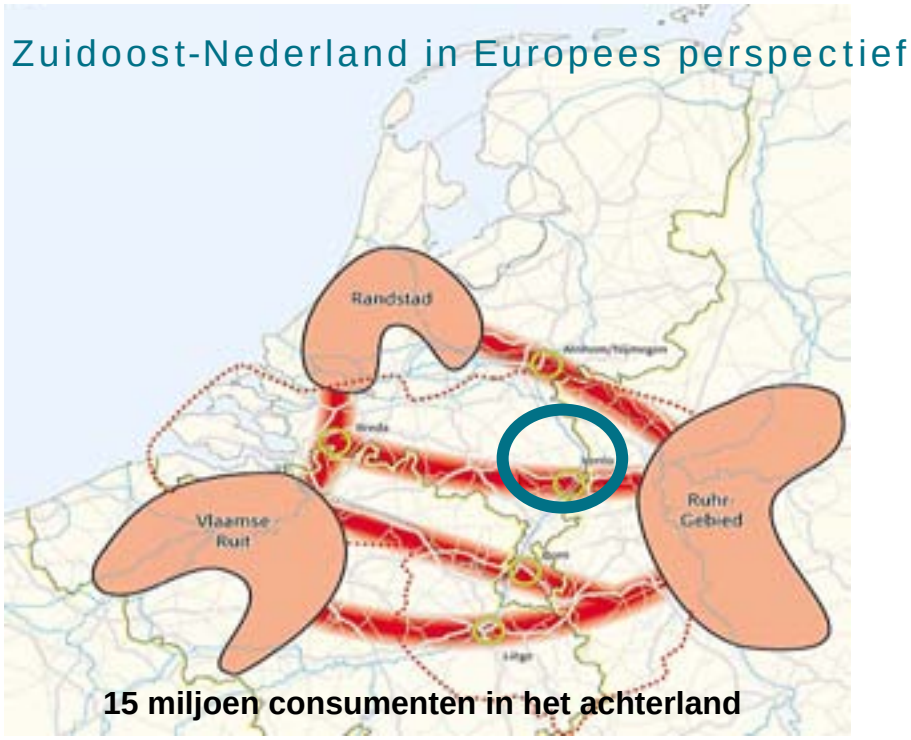

Figuur 1: Overzicht belangrijkste afzetmarkten Zuidoost-Nederland

De regio herbergt relatief veel industrie, die vergeleken met het landelijke gemiddelde veel werkgelegenheid biedt. De regio Venlo kenmerkt zich door sterke concentratie van de voedings- en genotsmiddelenindustrie en agribusiness. Vanwege de ligging op de oost-west-as en de nabijheid van grote afzetmarkten, biedt deze regio ook uitstekende vestigingscondities voor logistieke bedrijven. Het platform Agrologistiek ziet de regio Venlo niet voor niets als een belangrijke schakel in toekomstige ontwikkelingen t.a.v. de productie, verwerking en distributie van versproducten.

De regio heeft steeds meer relaties met bedrijven elders. Niet alleen product vanuit andere delen van Nederland, maar ook vanuit het zuiden (Spanje, Italië) en oosten (Polen) van Europa en Afrika (Kenia, Zimbabwe), bereikt de regio. Enerzijds zijn er steeds meer regionale producenten, die elders in Europa of Afrika productiebedrijven opzetten, anderzijds zijn er buitenlandse producenten die hun producten via partijen in de regio laten verhandelen en/of verwerken. De regio krijgt ook een toenemend belang in de afzet en handel van overzees product; productstromen die in havens binnenkomen om vervolgens in Venlo te worden verwerkt en verhandeld.

Door de uitbreiding van de EU zal het accent op het gebied van afzet en handel naar verwachting meer naar het oosten verschuiven. Venlo heeft een logistieke voorsprong van minimaal twee uur ten opzichte van het westen van Nederland, hetgeen vooral voor de afzet van versproducten enorme kansen biedt. Deze logistieke voorsprong wordt de komende jaren alleen maar groter: het Platform Agrologistiek verwacht dat de verkeersopstoppingen, waarmee ons land nu al in sterke mate wordt geconfronteerd, rond 2020 verdrievoudigd zijn. Tijdens de Floriade in 2012 zal deze ontwikkeling al duidelijk zichtbaar zijn.

Bij de verwerking en verhandeling van versproducten speelt snelheid een grote rol. Teneinde niet te worden beperkt door verkeersopstoppingen, zullen grootschalige productie-, verwerkings- en distributiestations dicht bij elkaar gesitueerd moeten worden. De regio Zuidoost-Nederland biedt hiertoe nog alle ruimte. Daarnaast is een uitstekende logistieke infrastructuur aanwezig om producten niet alleen over de weg, maar ook over het water, per rail of door de lucht te vervoeren.

> Vers:
> De boontjes die vroeger te voet of met de fietskar werden vervoerd van moestuin naar keuken, komen nu vaak van duizenden kilometers ver weg. Omgekeerd worden bloemen, die ’s morgens in Venlo zijn geveild, ’s avonds verkocht in Keulen en de ochtend er na in Tokio of New York. De wereld is een dorp geworden (naar Platform Agrologistiek, 2003).

Als gevolg van de logistieke ontwikkelingen in combinatie met snelle communicatiemiddelen, is een wereldmarkt ontstaan. Retailers richten zich tegenwoordig ook voor versproducten volledig op deze wereldmarkt. Om de mondiale concurrentie het hoofd te bieden en de steeds kritischer wordende consument optimaal te kunnen bedienen, is vraaggestuurd opereren een must. Dit geldt niet alleen voor productie en verwerking, maar ook voor kennisontwikkeling en -transitie.

De land- en tuinbouw staat in haar opereren in open verbinding met de omgeving. De steeds intensievere productiewijze leidt tot hogere belasting van natuur, water en milieu.

Ten aanzien van het milieu en diervriendelijke productiemethodes, worden land- en tuinbouw geconfronteerd met steeds dwingendere eisen van de consument. Dit geldt zeker ook ten aanzien van de leefomgeving, waarin de functies wonen, werken, recreatie en zorg met elkaar in harmonie dienen te zijn. Overheden en marktpartijen zien dit dan ook als een speerpunt in hun beleid voor de komende jaren. Hun activiteiten worden steeds meer gericht op een duurzaam werkende, concurrerende en economisch renderende land- en tuinbouw.

De ontwikkeling op het grensvlak van landbouw en maatschappij zal de komende jaren nog intenser en complexer worden. Alleen met creativiteit en vernieuwing kunnen oplossingen worden gegenereerd en kansen benut. Om de concurrentie op de wereldmarkt het hoofd te kunnen bieden zijn het zoeken naar toegevoegde waarde, het creëren van nieuwe product-markt-combinaties en technische vernieuwing (binnen de randvoorwaarden ten aanzien van duurzaamheid) absolute vereisten.

Innoveren doe je niet alleen. Bijna per definitie is een multidisciplinaire benadering vereist met (kennis)inbreng van andere sectoren en de creativiteit van netwerken. In Zuidoost-Nederland hebben zich de laatste jaren diverse sterke netwerken ontwikkeld. Ook is een geheel nieuwe kennisinfrastructuur in ontwikkeling ter vervanging van het verouderde OVO-drieluik.

In onderhavig rapport komen de (voor een gezonde land- en tuinbouw o zo belangrijke) onderwerpen logistiek, landinrichting, ruimte, duurzaamheid, kennistransitie, vermarkting, toegevoegde waarde, netwerken en samenwerkingsverbanden stuk voor stuk aan bod. Daarbij wordt duidelijk dat de agribusiness in Zuidoost-Nederland volop in beweging is. Het blijft zeker niet bij praten alleen. In vele concrete projecten wordt actie ondernomen.

2 Kennistransitie: van aanbod- naar vraaggestuurd

2.1 Algemeen

Het oude, aanbodgerichte concept van kennisontwikkeling en –overdracht, ook wel bekend als het OVO-drieluik, is gebaseerd op het ontstaan van nieuwe kennis en inzichten in fundamenteel wetenschappelijk onderzoek. Deze nieuwe kennis is als het ware naar de praktijk gegleden via praktijkgericht onderzoek, voorlichting en onderwijs.

Ook op het terrein van kennis is inmiddels sprake van ketenomkering: de actoren in de productie- en consumptienetwerken richten primair kennisontwikkeling en innovatieprocessen. Kenniscentra kunnen kennisontwikkeling en innovatieprocessen initiëren en stimuleren. Essentieel voor nieuwe innovaties is immers een wisselwerking tussen markt en marktvragen enerzijds en autonome wetenschappelijke technologische ontwikkeling anderzijds. Daarmee krijgt de markt een veel actievere rol bij kennisontwikkeling. Innovatie ontstaat waar beweging in de markt enerzijds en nieuwe kennis anderzijds elkaar ontmoeten. Dit leidt tot nieuwe sprongen voorwaarts.

Figuurlijk kan het aanbodgerichte concept van kennisontwikkeling en –overdracht worden voorgesteld als een soort glijbaan, terwijl het vraaggerichte concept van kennisontwikkeling en –overdracht meer lijkt op een soort skatebaan.

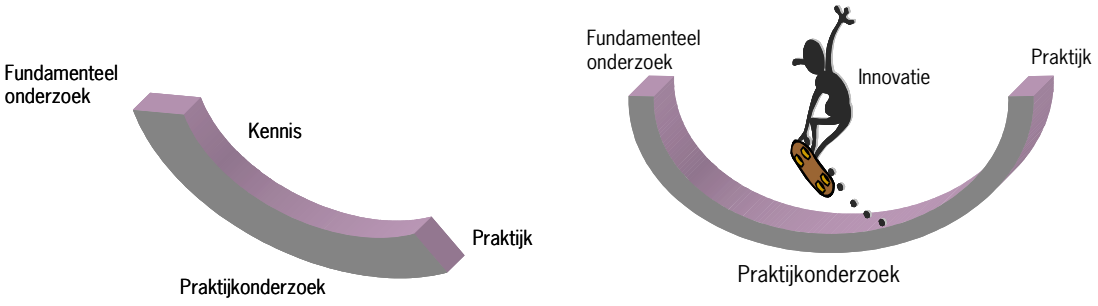

Figuur 2: Aanbod- en vraaggerichte kennisstructuur

2.2 KnowHouse

De Nederlandse Agri- en foodbusiness heeft alleen bestaansrecht als zij een voldoende grote voorsprong heeft op concurrerende landen. De huidige kennisontwikkeling is echter sterk versnipperd en sluit onvoldoende aan bij de behoefte van de agri- en foodbusiness. De oorzaak hiervan is de autonome en aanbodgestuurde ontwikkeling en de sectormatige insteek van de wetenschap. Met name in Zuidoost-Nederland is deze kloof tussen wetenschap en bedrijfsleven onderkend.

Bedrijfsleven, onderzoek (Wageningen UR), overheden en instellingen hebben in juli 2003, onder de naam KnowHouse, een onafhankelijke BV opgericht om een optimale kennisontwikkeling en innovatiebehoefte te stimuleren en te realiseren. KnowHouse heeft als taak de innovatieve houding binnen de agrosector te stimuleren en innovatieprocessen en –projecten te initiëren, begeleiden en faciliteren. Daartoe slaat KnowHouse een brug tussen marktpartijen (individuele bedrijven, ketens, samenwerkingsverbanden en sectoren) en kennisleveranciers.

In het kort kan de core-business van KnowHouse als volgt worden omschreven:

- Innovatieklimaat scheppen in regio;
- Samen met ondernemers kennisvragen definiëren;
- Kennis opsporen en matchen;
- Co-innovatie (traject van begin tot eind).

Om tot innovaties te kunnen komen, is het van groot belang dat de ketenpartijen de oren gespitst hebben; klaar om op ontwikkelingen in te springen. Dit geldt voor primaire producenten zowel voor hun rol als zelfstandig ondernemer, als ook voor hun rol als co-entrepreneur met ketenpartijen.

De ‘aandelen’ van KnowHouse zijn verdeeld over het agrarische bedrijfsleven (40%), kennisinstellingen (40%) en overheden / financiële instellingen (20%). Zie bijlage 1 voor uitgebreidere informatie t.a.v. de organisatie.

KnowHouse is in diverse opzichten uniek te noemen, vanwege:

- de rechtstreekse betrokkenheid van het bedrijfsleven bij de oprichting;
- de onafhankelijke positie ten opzichte van kennisleveranciers en bedrijfsleven;
- de innovatiedoelstelling in de regio;
- de vraaggestuurde en sectoroverschrijdende werkwijze;
- het draagvlak in de regio bij zowel bedrijfsleven, kennisleveranciers, instellingen en overheden.

Door deze unieke factoren zijn sterke synergie-effecten tussen innovatietrajecten te bereiken en wordt de kans op succes sterk vergroot.

Partijen betrokken bij de oprichting: Christiaens Group, CNC, Gemeente Horst a/d Maas, Heveco, Industriebank LIOF, LLTB, Maurice kassenbouw, Nijsen Granico, WUR (PPO en PV), Provincie Limburg, Rabobank Maashorst, Van Rijsingen Beheer, SaWeCo, Stichting Aspergefonds.

Contact: Rinus van de Waart, KnowHouse.

2.3 Project 'Stimulering Agro-innovatie in Limburg'

De Provincie Limburg heeft onder de naam 'Stimulering Agro-Innovatie in Limburg' een fonds van € 1,35 miljoen ter beschikking gesteld om de komende jaren agro-innovatieve projecten te stimuleren en te cofinancieren. Van dit bedrag is ruim € 1 miljoen bestemd voor het actief ondersteunen van activiteiten gericht op innovatie in de agri- en foodbusiness. Voor dergelijke projecten wordt van het bedrijfsleven gemiddeld een eigen bijdrage van 65% verwacht. Voor het beantwoorden van maatschappelijke kennisvragen, kleine onderzoeks- en communicatie-activiteiten en het projectmanagement is € 300.000,- gereserveerd. KnowHouse treedt op als penvoerder van het fonds. Een onafhankelijke beoordelingscommissie (zie bijlage 2) beslist over de inzet van de gelden.

De gelden die binnen het Agro Innovatie project zijn vrijgemaakt voor maatschappelijke kennisvragen en communicatie zijn voor KnowHouse een onmisbare financiële bron om innovatieve gedachten van kiemen tot levensvatbare ideeën te brengen. Ook in de toekomst dienen hiervoor voldoende financiële middelen ter beschikking te worden gesteld.

2.4 Botany

Botany is een dienstverlenend bedrijf dat accommodatie en kennis beschikbaar stelt voor teelt- en praktijkproeven in de glastuinbouw. Daarnaast participeert Botany actief in veelbelovende innovatieve projecten. Zowel onderzoekers als het agrarische bedrijfsleven kunnen bij Botany terecht.

Met haar werkwijze speelt Botany in op de veranderingen in het praktijkonderzoek van de laatste jaren. Meer en meer vindt praktijkonderzoek in eigen beheer op productiebedrijven plaats. Niet in de laatste plaats, omdat bedrijven er vaker voor kiezen ontwikkelde kennis en applicaties af te schermen en waar mogelijk te beschermen ten eigen bate (via ondermeer patenten).

Contact: Peter Korsten, Botany.

2.5 Groenewoud overleg

In de regio Zuid-Nederland brokkelt de capaciteit en de omvang aan kennisinstellingen af. Eén conclusie is dat voor verouderde structuren, zoals het OVO-drieluik, geen economisch perspectief meer is. Binnen het Groenewoud overleg wordt, op initiatief van de Provincie Limburg, met de meest belangrijke partijen in de markt (ZLTO, LLTB, WUR, PTC+) gezocht naar een eigentijdse invulling van het OVO-drieluik. Essentieel daarbij is, dat de nieuwe structuren zich niet langer beperken tot de primaire sector, zich ontwikkelen vanuit de belangen van ketens en sector-overschrijdende samenwerkingsverbanden. Om aansluiting bij het bedrijfsleven te vinden, is daarnaast transitie vereist van aanbod- naar vraaggestuurd.

In feite zijn twee afzonderlijke trajecten te onderscheiden: kennisoverdracht en innovatie. Voor wat betreft innovatie dient gezocht te worden naar de synergie tussen innovatiekracht van het bedrijfsleven en de nauw samenwerkende ‘sectoroverschrijdende’ kennisinstellingen. Om transitie van aanbod- naar vraaggestuurd te bewerkstelligen, dient de afstand tussen wetenschap en bedrijfsleven zoveel mogelijk af te nemen, door een structurele regionale invulling te geven aan kennisoverdracht en competitief onderzoek.

Doelstellingen:

1. Innovatieve processen stimuleren en initiëren en in dit kader samenwerking organiseren tussen actoren (kennisinstellingen, belangenorganisaties en bedrijfsleven), die met elkaar een ontwikkeling door en met koplopers op gang willen brengen;
2. Verhogen van effectiviteit en efficiency van de kennisdoorstroming en –uitwisseling;

3. Verankeren van de nieuwe structuur en samenwerkingsverbanden in een organisatie, die een plek krijgt in zuid Nederland, bij voorkeur de regio Noord Limburg.

Gedeelde visie:

- Co-entrepeneurschap voor een marktgerichte en maatschappelijk verantwoorde productie;
- Marktvraag leidend;
- Toegevoegde waarde strategie;
- Ketenpartijen geven richting aan kennisprocessen: ketenomkering;
- Pro-actief, initiërend kenniscentrum;
- Ondersteunende, faciliterende overheid.

Betrokken partijen: Provincies Limburg en Brabant, LLTB, ZLTO, WUR, PTC+, Ministerie LNV, KnowHouse.

Contact: Rinus van de Waart, KnowHouse.

2.6 InnovaToren

Project waarbinnen, mede naar aanleiding van het Groenewoud overleg (zie 2.5), plannen worden uitgewerkt voor de bouw van een multifunctioneel agrarisch innovatie- / kenniscentrum en bedrijfsverzamelgebouw met de volgende doelstellingen:

1. Het gebouw moet plaats bieden aan en een gezicht vormen voor de innovatoren in de regio;
2. Het moet een marktontmoetingsplaats worden voor innovaties, nieuwe ontwikkelingen en veranderingsprocessen;
2. Het gebouw moet een smoel geven aan het gehele omliggende gebied. De uitstraling van het gebouw moet dan ook opvallend en innovatief zijn;
3. De inrichting moet functioneel en bovenal transparant zijn, waardoor het als het ware uitnodigt tot interactie (visueel, laagdrempelig). De inrichting dient daarnaast zodanig flexibel te worden vormgegeven, dat een interactieve plek ontstaat, waarbinnen ook nog niet bestaande initiatieven later kunnen worden ingepast. Het gebouw, of een gedeelte ervan, moet makkelijk toegankelijk zijn voor de gewone consument / businesspartner;
4. Het gebouw moet op een strategische locatie gesitueerd worden: goed inpasbaar in de plannen voor de Floriade en makkelijk bereikbaar vanaf Handelscentrum ZON, Tradeport Noord en Californië. Bovendien zichtbaar en makkelijk bereikbaar vanaf de snelweg(en).

Resultaat:

1. Businessplan;
2. Tekeningen gebouw;
3. Lijst met geïnteresseerde bedrijven en initiatieven die bereid zijn zich financieel te committeren.

Betrokken partijen: Provincie Limburg, WUR, Universiteit Maastricht, Stichting Floriade, NV Noord Limburg.

Contact: Rinus van de Waart, KnowHouse.

3 Netwerken en samenwerkingsverbanden

3.1 Algemeen

De transitie van aanbod- naar vraaggestuurd werken vereist nieuwe en andere contacten, kennisuitwisseling, netwerken en samenwerkingsverbanden. Er is duidelijk een trend van horizontaal naar verticaal gericht denken in de keten en zelfs over ketens heen. Vakgenoten zoeken elkaar zeker nog op, maar denken dan meer ketengericht. Voorbeelden hiervan zijn telersverenigingen, die veelal functioneren als in- en verkooporganisaties.

Ondernemers zijn zeker nog bereid te praten, maar veelal wel resultaatgericht: “What’s in it for me?”. Voorlopers zoeken elkaar op. Ondernemers laten zich niet meer zo snel vertegenwoordigen, maar willen de contacten zelf hebben om ze optimaal te kunnen benutten. Innovaties en toegevoegde waarden kunnen veelal niet meer gezocht worden in kennis en technische mogelijkheden binnen de keten; juist door het blikveld te verbreden buiten de (agrarische) sector ontstaan nieuwe ideeën en toepassingen.

Nieuwe communicatiemiddelen, zoals internet en andere snelle verbindingen, verbreden het blikveld en de reikwijdte; ook op het gebied van netwerken en contacten is de wereld een dorp geworden. Levenslange relaties blijven belangrijk, maar het uitwisselen van ideeën en kennis op projectniveau vraagt om een andere benadering. Hierbij is toegankelijkheid van een veel groter netwerk noodzakelijk. Dwarsverbanden, niet voor de hand liggende contacten en luisteren naar wat een ander doet zijn daarbij sleutelwoorden. Om in deze behoefte te voorzien zijn nieuwe instrumenten ontwikkeld, zoals Community of Practice (COP), innovatiecafé’s en goed voorbereide projectgerichte besprekingen.

3.2 Agrofood Community Zuidoost-Nederland

De Agrofood Community Zuidoost-Nederland is een breed en actief netwerk, van op innovatie gerichte bedrijven uit de agribusiness, lokale en regionale overheden, kennisinstellingen, financiële instellingen en maatschappelijke organisaties.

Het netwerk heeft als missie innovatieve kennis- en projectontwikkeling op snijvlakken van landbouw, agribusiness, gezondheid en omgevingskwaliteit in Zuidoost-Nederland te initiëren en te stimuleren.

De Agrofood Community heeft de volgende doelstellingen geformuleerd:

- Overbrugging agro-innovatietraject van pril idee tot levensvatbaar project;
- Ontwikkelen innovatiemilieu voor de agrosector;
- Innovatieve kennis- en projectontwikkeling op het gebied van de hele primaire productieketen, agrotechnologie, omgevingskwaliteit, life-sciences (gezondheid en voeding);
- Relevant kennisnetwerk openstellen en uitbouwen;
- Faciliteren initiatieven en samenwerkingsverbanden;
- Hoge participatiegraad van bedrijfsleven; streefgetal 50%.

Om haar doelstellingen te bereiken inventariseert de Agrofood Community innovatieve ideeën en het draagvlak daarvoor. Vervolgens worden relevante partijen bijeen gebracht in creatieve settings, zoals een innovatiecafé of werkatelier. Deelnemers werken zo via deling van kennis en ervaring aan initiatieven voor concrete innovatieve projecten. Initiatief- en projectgroepen worden in de precompetatieve fase begeleid, gefaciliteerd en geadviseerd.

Enkele voorbeelden van projecten die binnen de Agrofood Community zijn geïnitieerd en een vervolg vinden zijn:

- Concept Agro Kenniscentrum Zuid. Dit initiatief heeft geleid tot de oprichting van KnowHouse, dat opereert vanuit de voormalige vestiging van PPO te Meterik;
- Concept Agro-Ecopark. Dit concept is opgepakt door 5 agrarische ondernemers en is inmiddels overgegaan in het project ‘Nieuw gemengd bedrijf’;
- Ei van Columbus. Life-science toepassing van champignons
- Sectoroverschrijdende product-markt-combinatie tussen brood en vlees;
- Agrarische energiecombinatie;
- Vismedicatie uit paddestoelen;
- Blauwe bes als streekproduct;
- Toepassing van medicinale kruiden;
- Productie van eiwitten door planten t.b.v. medicijnenproductie;
- Kruisbestuiving via studieclubs;
- Internet voor de afzet van streekproducten.

Betrokken partijen: Provincie Limburg, Heveco, Oerlemans Foods Nederland, DSM Research, HAS Den Bosch, UM / Nutrim, WUR: Plant Science Groep en PPO, LLTB, Syntens, KnowHouse en een groot aantal organisaties en bedrijven uit de agrosector.

Contact: H. Caubo, Provincie Limburg.

3.3 Platform Agrologistiek

De wereld wordt steeds kleiner; zelfs agrarische producten, die aan bederf onderhevig zijn, worden over de hele wereld verhandeld. Naarmate de afstand tussen boer en consument groeit, groeit ook de behoefte aan transport. De groeiende transportbehoefte leidt tot toenemende opstoppingen. Net als personenauto's staan ook de vrachtwagens met versproducten geregeld stil in de file. In 2020 zal het aantal verliesuren als gevolg van files op het hoofdwegennet meer dan verdrievoudigd zijn. Naast de ochtend- en avondspits zullen zich ook overdag meer en meer files gaan voordoen. Een bijkomend probleem is dat veel gemeenten venstertijden hanteren voor het bevoorraden van winkels. De files op het hoofdwegennet maken dat venster steeds kleiner.

Met extra asfalt is die groei niet meer op te vangen. Ook het beter benutten van asfalt biedt te weinig soelaas voor het opvangen van de verwachte groei van het goederentransport. De enige uitweg om te voorkomen dat straks alles stil staat is het zoeken naar intelligente logistieke oplossingen, waardoor de verkeersbehoefte vermindert. Samenvoegen en afstemmen van activiteiten bijvoorbeeld, maar ook het gebruik van andere vervoermiddelen, zoals trein en boot, en het regisseren van vervoersstromen.

Bloemenwagens onderweg naar de markt in Duitsland; veewagens op weg naar Italiaanse slachterijen; koelwagens die de supermarkt in Maastricht gaan bevoorraden en een mengvoederwagen op weg naar een varkenshouder in Gemert. Ruim eenderde van alle vrachtwagens die in Nederland op weg zijn, vervoert agrarische producten en voedingsmiddelen. Van boer of tuinder naar handelaar; van handelaar naar verwerker; van verwerker naar groothandel en van groothandel naar winkel.

Het ontwikkelen van nieuwe concepten is opgepakt door het agrarische bedrijfsleven, de logistieke dienstverleners, verladers, overheden en kennisinstellingen. Zij hebben zich verenigd in het Platform Agrologistiek. Dit platform fungeert als springplank naar een groene logistiek, waarbij groen enerzijds staat voor agrarische producten en levensmiddelen, anderzijds voor duurzame ketens en netwerken tussen primaire producent en consument. Het Platform Agrologistiek gaf de aanzet tot de Visie Agrologistiek die de regering eind 2001 heeft gepubliceerd.
Het Platform Agrologistiek verleent geen subsidie, maar wel concrete ondersteuning voor projecten: advies, hulp m.b.t. wet- en regelgeving, wegnemen obstakels.

Deelnemers: Ministeries LNV, V&W, VROM en EZ, ABCTA, CBL, CBRB, EVO, Gem. Havenbedrijf Rotterdam, Innovatienetwerk Agrocluster en Groene Ruimte, stichting AKK, Koninklijk Nederlands Vervoer, Nederland Distributieland, PT, Provincie Zuid-Holland, Rabobank (Food&Agri), The Greenery, Transport en Logistiek Nederland, Unilever, Veiling ZON, VBN.

Contact: Drs. J. Pleijsier, Ministerie van LNV.

3.4 Klavertje Vier

De tuin van Europa, zo wordt Nederland wel eens genoemd. Een flink deel van die tuin bevindt zich in de omgeving van Venlo, waar de (glas)tuinbouw de laatste decennia tot grote bloei is gekomen. De nabijheid van een enorme afzetmarkt in het nabijgelegen sterk verstedelijkte Ruhrgebied vormt de stimulans voor de ontwikkeling van de regio tot centrum voor productie, verwerking en handel van tuinbouwproducten.

Het project ‘Klavertje Vier’ is een initiatief van overheden en bedrijven om de activiteiten op het gebied van productie, handel en verwerking op elkaar af te stemmen, te concentreren en een stevige infrastructuur te verschaffen. De vier bladen van het Klavertje bestaan uit de glastuinbouwconcentratiegebieden Californië en Siberië, de verdere ontwikkeling Trade Port Noord (o.a. de aanleg van een railterminal voor op- en overslag) en van Tradeport Oost en ZON ‘Fresh Park’.

Op Trade Port Oost wordt ondermeer het Flora Trade Parc gevestigd, een 10 ha groot handelscomplex met een nieuw cash&carry centrum voor sierteeltproducten (snijbloemen, pot- en tuinplanten en bloemisterijartikelen) in combinatie met een logistiek dienstencentrum. Via een tunnel wordt Flora Trade Parc verbonden met bloemenveiling Flora Holland vestiging Venlo.

Het idee achter ZON Fresh Park is dat groenten en fruit niet alleen verhandeld worden, maar ook verder verwerkt. Bijvoorbeeld tot zakjes voorgesneden groente of, in combinatie met vis of vlees, tot kant-en-klare maaltijden. De ingrediënten komen voor een deel uit de directe omgeving, onder meer de nabijgelegen glastuinbouwgebieden en voor een deel van ver weg. Het idee is om producten van elders zoveel mogelijk per spoor of per schip aan te voeren.

Klavertje Vier, één van de netwerken die wordt ondersteund door het platform Agrologistiek, zorgt voor een betere onderlinge afstemming en ruimtelijke concentratie van de verschillende schakels in de keten. Naast een economische meerwaarde leidt dat ook tot maatschappelijke meerwaarde in de vorm van een betere ruimtelijke kwaliteit en vermindering van transportbehoefte.

Bovendien wordt een groot deel van de resterende transportbehoefte vervuld door minder milieubelastend vervoer per schip of trein. Samenwerking van bedrijven op het gebied van energie- en watervoorziening en de verwerking van reststoffen realiseert andere milieuvoordelen.

Deelnemende partijen: Provincie Limburg, Gemeenten Venlo, Maasbree en Horst a/d Maas, Veiling ZON en diverse bedrijven.

Contact: Marco Siecker, Provincie Limburg.

3.5 NV Regio Venlo

De regio Noord-Limburg beseft dat het nodig is om samen met partners uit het bedrijfsleven innovatieve en kansrijke initiatieven te faciliteren; zo kan zij de regie voeren ten bate van een goede regionale economische ontwikkeling. Om dit te bewerkstelligen richten de Regio Venlo (een samenwerkingsverband tussen de gemeenten Venlo, Helden, Horst a/d Maas, Venray en Gennep) samen met Industriebank LIOF de NV Economische Impuls Regio Venlo (kortweg NV Regio Venlo) op. Als alles volgens plan verloopt, is de oprichting van NV Regio Venlo rond januari 2005 een feit .

De NV heeft als doel projecten te initiëren die de economie van de regio Noord-Limburg versterken. De samenwerking binnen de NV is gericht op het opstellen van een regionaal ontwikkelingsprogramma. Binnen dit programma worden strategische en innovatieve projecten benoemd, geïnitieerd en ondersteund met als doel deze ten uitvoer te brengen. De NV richt zich vooral op logistiek, maakindustrie en agribusiness. Het LIOF draagt zorg voor de uitvoering van het programma. Het programma heeft een looptijd van drie jaar, waarna bekeken wordt of continuering wenselijk is.

Betrokken partijen: Gemeenten Venlo, Helden, Horst a/d Maas, Venray, Gennep, Industriebank LIOF.

Contact: Peter van Melik, Gemeente Horst a/d Maas.

3.6 Dynamisch Platteland

Dynamisch Platteland is een stichting met als missie het bevorderen en ondersteunen van de ontwikkeling van de agrarische sector en het gehele platteland in de regio Horst a/d Maas. De stichting geeft hieraan invulling door:

- Het bevorderen van kennis en –uitwisseling door het initiëren en faciliteren van innovatieve projecten en activiteiten;
- Het opsporen en analyseren van trends en ontwikkelingen, kansen en bedreigingen, alsook ideeën en mogelijkheden voor het platteland;
- Het bevorderen van initiatieven en zelfwerkzaamheid m.b.t. op innovatie gerichte vernieuwing en verbetering;
- Het ontwikkelen van visie, beleid en projecten m.b.t. kernactiviteiten, functies en voorzieningen voor de streek als geheel en plattelandsondernemers in de regio;
- Het bevorderen van samenwerking tussen plattelandsondernemers, belangenorganisaties en anderen die zich op versterking en vernieuwing van het platteland richten;
- Het verankeren van de plattelandsbedrijvigheid in haar regionale context door netwerkvorming en het creëren van draagvlak.

Stichting Dynamisch Platteland houdt zich voornamelijk bezig met projecten aangaande:

- Reconstructie Noord- en Midden Limburg;
- Land- en tuinbouw en milieu;
- Natuur en Landschap;
- Water;
- Beleving van het platteland.

Een van de activiteiten die is voortgekomen uit initiatieven van Stichting Dynamisch Platteland is A(n)gri Young Men: een netwerk van jonge agrarische ondernemers, die moe zijn van vergader-circuits en zich alleen nog maar willen inzetten voor veranderingsprocessen die ertoe doen. De vraag “What’s in it for me?” staat daarbij centraal. De processen binnen A(n)gri Young Men worden begeleid en gefaciliteerd door KnowHouse. Info: Rinus van de Waart, KnowHouse.

Betrokken partijen: Gemeenten Horst a/s Maas en Sevenum, Rabobank Maashorst, LTO en LLTB.

Contact: Sjang Drabbels, Stichting Dynamisch Platteland.

3.7 Samenwerking

Aantal initiatieven, waarbij innoverende ondernemers zoeken naar nieuwe kansen. Verschillende werkmethodes:

- Bestaande gespreksgroepen en netwerken;
- Werkateliers, zoals het innovatiecafé.

Als voorbeeld van nieuwe werkateliers kunnen worden genoemd:

Innovatiecafé Venray
Initiatiefnemer: Gemeente Venray.
Contact: Rinus van de Waart, KnowHouse.

Vitaal platteland
Innovaties op het grensvlak van landbouw, toerisme en landschap in Zuid-Limburg.
Initiatiefnemer: Stuurgroep Vitaal Platteland en Provincie Limburg, KnowHouse.
Contact: Rinus van de Waart, KnowHouse.

3.8 ZON Fresh Park

ZON Fresh Park is een ‘landschap’, waarin producenten, handelaren en dienstverleners met elkaar samenwerken en elkaar versterken. Het concept is gelanceerd met als doel te komen tot een sterke bundeling van activiteiten op het gebied van verse, geconditioneerde productstromen. De ambitie is om te bouwen aan en uit te groeien tot een netwerk gericht op de totale versmarkt. Veiling ZON heeft het concept eind 1999 geïnitieerd.

ZON Fresh Park is naast een netwerk ook een fysieke locatie, midden in de Euregio gelegen op de oost-west-as Rotterdam-Ruhrgebied. Het terrein is uitstekend bereikbaar vanuit de omliggende regio’s en ligt bovendien middenin een uitgebreid ‘agribusiness-complex’. ZON Fresh Park is een conglomeraat van inmiddels ruim 100 bedrijven, bestaande uit handelsbedrijven, producenten-coöperaties, logistieke dienstverleners en toeleveranciers.

Contact: Jan Janssen, Zon Vastgoed.

3.9 Telersverenigingen

De afgelopen jaren hebben veel primaire tuinbouwbedrijven zich verenigd om enerzijds meer partij te kunnen geven aan steeds groter wordende partijen in de keten (zowel inkooporganisaties van supermarktketens als toeleveranciers zijn de laatste jaren fors in schaalgrootte toegenomen) en anderzijds marktgerichter te kunnen opereren. Telersverenigingen regelen in meer of mindere mate gezamenlijk bedrijfsprocessen, zoals inkoop van productiemiddelen en uitgangsmateriaal, sortering, verpakking, logistiek, verkoop, kwaliteitsborging en -garantie, productontwikkeling, teeltoptimalisatie, rassenproeven en assortimentskeuze.

Als belangrijkste voorbeelden van telersverenigingen met activiteiten in de regio kunnen worden genoemd: Fossa Eugeniana**,** Komosa, Frutta Nova, Dutch Blueberry Collective, Pamosa, Colour Paradise, Longer Life Span en Gartennova.

3.10 Tuinbouw businessclub

De Tuinbouwbusinessclub is een ketenbreed netwerk voor de regio Noord-Limburg. Zowel primaire productiebedrijven als handels- en verwerkingsbedrijven en dienstverleners zijn in dit netwerk vertegenwoordigd. Trudy van Megen, plaatsvervangend directeur van KnowHouse, heeft zitting in het bestuur van de tuinbouw businessclub.

Een netwerk als de tuinbouw businessclub is bij uitstek geschikt om initiatieven als ‘Regio Venlo op de kaart’ op te schalen. In september 2004 is samen met de tuinbouwbusinessclub een zeer groot-schalige en succesvolle bijeenkomst rondom dit initiatief georganiseerd. Het initiatief ‘Regio Venlo op de kaart’ heeft een zeer breed draagvlak verkregen binnen het regionale bedrijfsleven.

Contact: Jos Boots, Tuinbouw Business Club.

4 Reconstructie en landelijk gebied

4.1 Algemeen

Er is een nieuwe kijk op de inrichting van het landelijke gebied ontstaan door een integrale benadering van duurzaam gebruik van de groene omgeving in al zijn facetten. Hierbij gaat het om maatschappelijke belangen, economie, werkgelegenheid, kennis, groene en blauwe omgeving, natuur, recreatie, werk- en leefomgeving, voedsel- en sierteeltproductie en inbedding van goede infrastructuur. In de praktijk is er dus geen sprake meer van losstaande projecten. Landelijke en regionale overheden hebben hiervoor beleidslijnen ontwikkeld en vastgelegd in plannen zoals 'Nota Ruimte', 'Provinciaal Omgevings Plan', 'Reconstructie' en 'Vitaal Platteland'.

Realisatie en uitvoering van deze plannen ligt vooral in de handen van marktpartijen en belangenbehartigers. De Provincie en lokale overheden richten zich met name op het ontwikkelen van instrumenten om dit proces te faciliteren.

4.2 Reconstructie

Reconstructie en landinrichting genieten momenteel veel aandacht van zowel nationale als regionale en lokale overheden en belangenbehartigers. De Provincie Limburg streeft in deze naar een afgewogen visie, die verder gaat dan alleen sectoraal gerichte maatregelen.

Uitgangspunt van het huidige reconstructiebeleid in Limburg is stimulering in plaats van regulering; oftewel overgang van een vraagmodel naar een dialoogmodel. In het vraagmodel leggen natuur, water, landschap, wonen, werken, recreatie en toerisme een claim op agrarische gronden, terwijl in een dialoogmodel vragers en aanbieders van andere functies met de landbouwsector overleggen over de manier waarop de landbouw bij kan dragen aan de totstandkoming van andere functies, zonder dat de landbouwfunctie van de grond uit beeld raakt.

> "Waarom dure grond kopen, als de betrokken boer -tegen een marktconforme vergoeding- zijn grond dusdanig wil bewerken, dat we hetzelfde natuur- of landschapsdoel behalen?" (Gedeputeerde Ger Driessen, 2004)

De provincie Limburg vervult met haar aanpak van de reconstructie een voorbeeldfunctie voor de rest van het land.

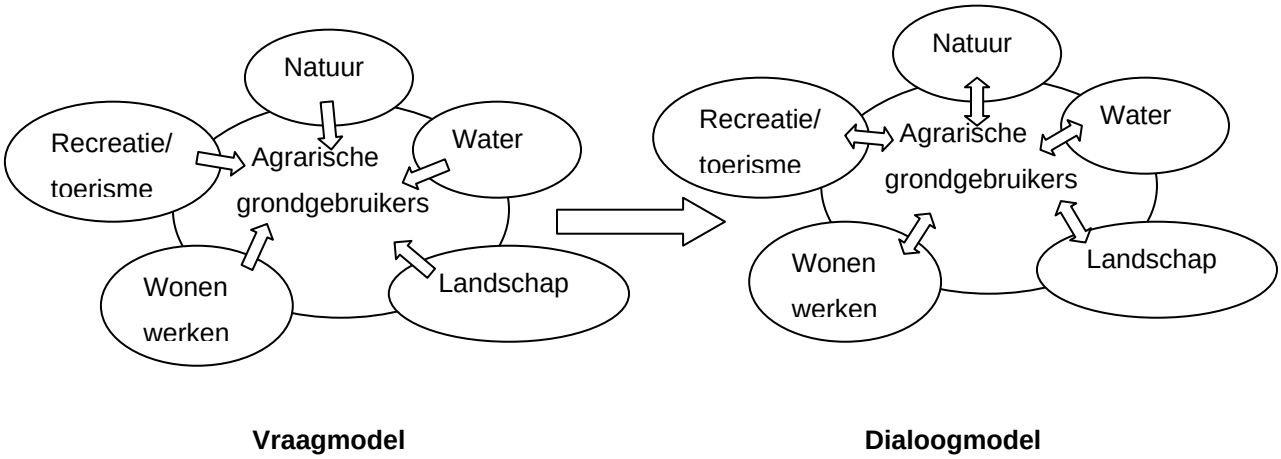

Figuur 3: Reconstructie: van vraagmodel naar dialoogmodel

Teneinde efficiënt invulling te kunnen geven aan de beoogde reconstructie heeft de Provincie Limburg een tweetal projecten geïnitieerd:

1. Verhandelbare ontwikkelingsrechten;
2. Groen-Blauw.

4.2.1 Verhandelbare ontwikkelingsrechten

De primaire verantwoordelijkheid voor het landschapsbeleid komt, volgens de toekomstige Nota Ruimte, bij provincies en gemeenten te liggen. Tegelijkertijd is de provincie primair verantwoordelijk voor bebouwing in het buitengebied. De provincie Limburg zoekt naar instrumenten om inhoud te geven aan deze beide verantwoordelijkheden. De vraag is of het rood-voor-groen-concept “Verhandelbare ontwikkelings- of bouwrechten” of een variant daarop een geschikt instrument is. In Amerika wordt dit instrument al jaren met veel succes gebruikt.

Uitgangspunt van genoemd concept is, dat gebieden die niet mogen verstedelijken financieel worden gecompenseerd door gebieden die dat wel mogen. Dit gebeurt door toekenning van verhandelbare ontwikkelingsrechten (VOR’s) aan grondeigenaren in gebieden die niet mogen ontwikkelen. Deze bouwrechten zijn vervolgens noodzakelijk voor de gebieden, waar wel bebouwing toegelaten wordt om daadwerkelijk tot ontwikkeling te komen.

Projectresultaat:

1. Een rapportage met:
   - Concepten van twee VOR-plannen of aan het VOR-concept verwante plannen die toepasbaar zijn op Limburg;
   - Beschrijving van de juridische inbedding van de concepten in het bestaande wettelijke kader alsmede een uiteenzetting over de eventueel resterende juridische obstakels;
   - Een beeld van de belangen van alle groepen stakeholders en een verslag van de mate waarin, ten aanzien van de uiteindelijke concepten, consensus is bereikt met de betrokken actoren in het gebied;
   - Een juridische analyse, waaruit blijkt of met name wettelijke obstakels overbrugbaar zijn;
   - Een quickscan van de belangrijkste fiscale aspecten;
   - Een quickscan van de gevolgen voor het VOR-concept van de voornaamste toekomstige wijzigingen betreffende de Wet op de Ruimtelijke Ordening, de Nota Ruimte en de Nota Grondbeleid;
   - Een concreet stappenplan om de plannen uit te voeren.

2. Aanwijzing van twee Limburgse gebieden om de plannen als eerste toe te passen:
   - Een landelijk gebied (dorpsachtige gemeenten met ommeland);
   - Een gebied onder druk van stedelijke agglomeratie(s).

Betrokken partijen: Provincie Limburg, Habiflora, Habiforum, LEI, Alterra, KnowHouse.

Contact: Rinus van de Waart, KnowHouse.

4.2.2 Groen-Blauw

De centrale vraag in dit project is: “Hoe kan marktwerking toegevoegd worden aan de instandhouding en uitbreiding van de groene componenten in het Zuid-Limburgse landschap?”

Om deze vraag te beantwoorden wordt een tweetal analyses uitgevoerd:

1. Analyse van de mogelijkheden om het financieringstekort van de voorziening van blauwe en groene diensten te drukken:
   a. Onderbenutting rijksmiddelen;
   b. Herziening kostenraming;
   c. Minder ambitieus kwaliteitsniveau.
2. Analyse van de financierbaarheid van blauwe en groene diensten.

Projectresultaat:
Een rapportage op basis waarvan praktische keuzes gemaakt kunnen worden. Deze rapportage bevat:

- Een analyse van de verschillende rijksregelingen. Daarbij wordt onderscheid gemaakt in ontwikkelings- en beheerskosten. Tevens wordt aandacht besteed aan stapelbaarheid van overheidsgelden;
- Een analyse van de mogelijkheid om verschillende aanbieders van diensten met elkaar te laten concurreren teneinde de kostenefficiëntie te verhogen. Mogelijke aanbieders zijn agrariërs, groenvoorzieningbedrijven particulieren, gemeenten en coöperaties of samenwerkingsvormen van genoemde groepen;
- Een analyse van het maatschappelijke rendement van het pakket van groene diensten door toekenning van baten en kosten aan de verschillende diensten;
- Een analyse van mogelijke financieringsbronnen.

Betrokken partijen: Provincie Limburg, KnowHouse en -onder voorbehoud- LEI, Alterra en Rijnconsult.

Contact: Frederique Vogel, KnowHouse.

4.2.3 Grondbedrijf provincie Limburg

Provincies hebben een belangrijke rol bij de regionale invulling en uitvoering van landelijk beleid t.a.v. ruimtelijke ordening, landinrichting en natuur- en landschapsbeleid. Aan- en verkoop van gronden vormen hierbij een belangrijk instrument.

Grondbedrijven kunnen praktisch gesproken functioneren op nationaal, regionaal of lokaal niveau. In de huidige situatie komt het er vooral op neer, dat de landelijke overheid via de Dienst Landelijk Gebied (DLG) grond verwerft. Zowel de aankopen als de tijdelijke en toekomstige bestemming en het beheer worden echter vaak onvoldoende ingepast in een gewenste regionale ontwikkeling. Daardoor zit grond vaak in “de dode hand”. Verder gaan bij bestemmingsveranderingen gerealiseerde revenuen veelal naar projectontwikkelaars, omdat zij efficiënt inspelen op beslissingen van de overheid. Hiermee komen de maatschappelijke doelstellingen op regionaal niveau in de knel.

De Provincie Limburg heeft het initiatief genomen om te onderzoeken of het instellen van een provinciaal grondbedrijf bovengenoemde problemen het hoofd kan bieden. Een eerste oriëntatie geeft aan, dat hier zeker kansen en mogelijkheden liggen. Provincie Limburg zal in overleg met andere provincies en de nationale overheid verder onderzoek naar de haalbaarheid van provinciale grondbedrijven initiëren. Daarbij dient met name uitgebreid aandacht te worden geschonken aan juridische aspecten.

Betrokken partijen: Provincie Limburg, WUR, KnowHouse.

Contact: Rinus van de Waart, KnowHouse en Hans Caubo, Provincie Limburg.

5 Duurzaamheid en agrarische productie

5.1 Algemeen

Duurzaamheid is meer dan alleen milieu en dierenwelzijn. Natuurlijk stellen we met ons allen steeds hogere eisen aan onze leef- en werkomgeving, aan de ruimte voor recreatie en zorg. Daarbij gaat het al lang niet meer uitsluitend om het heden, maar is er ook aandacht voor de leefbaarheid voor volgende generaties. Onderwerpen als bodem-, water- en luchtverontreining, erosie- en waterbeheer, het gebruik van fossiele brandstoffen, overlast van stank, lawaai en licht, landschapsinrichting en biodiversiteit krijgen volop aandacht. Naarmate de mens hogere eisen stelt aan het eigen welzijn en de eigen leefomgeving, ontstaat ook meer oog voor de leefomgeving en het welzijn van dieren. Maar het begrip duurzaamheid omvat naast al deze ecologische parameters zeker ook economische- en sociale parameters. Kortom: duurzaamheid draait om profit, planet en people.

Duurzame land- en tuinbouw kan als volgt worden omschrijven (naar Vrij Landelijk Instituut Biotechniek, 2004):

- Land- en tuinbouw moet de wereldbevolking gezond blijven voeden;
- Tewerkstelling in de primaire productie en de land- en tuinbouw gebonden sectoren moet behouden blijven. Agrariërs moeten acceptabele inkomens hebben en perspectieven houden voor een leefbare toekomst;
- Het ecosysteem, waarin de primaire productie werkt (het agro-ecosysteem) moet gezond gehouden worden (geen negatieve effecten op het milieu door residu's, zorg voor de biodiversiteit, landschapsbeheer, ruimtegebruik en dierenwelzijn);
- Primaire productie mag noch cultureel (levenswijze), noch sociaal gemarginaliseerd of geïsoleerd worden en moet een multifunctionele plaats vinden in de maatschappij.

Voor een duurzame samenleving is het behoud van de primaire sector in Nederland van belang. Daarbij gaat het niet alleen om landinrichting en het behoud van een leefbare omgeving, maar zeer zeker ook om voedselbeschikbaarheid en –veiligheid. Teneinde de primaire sectoren voor ons land te behouden en ruimte te geven voor verdere ontwikkeling, zal gestreefd moeten worden naar nieuwe vitale en duurzame clusters in de groene ruimte.
De ondernemingen binnen deze clusters streven naar een evenwicht tussen financieel economische resultaten, sociale belangen en reductie van de milieubelasting. Winstmaximalisatie is niet (meer) het enige doel, het creëren van waarde staat centraal. Waarde voor de klanten, de werknemers, de aandeelhouders en de maatschappij (stakeholder-benadering).

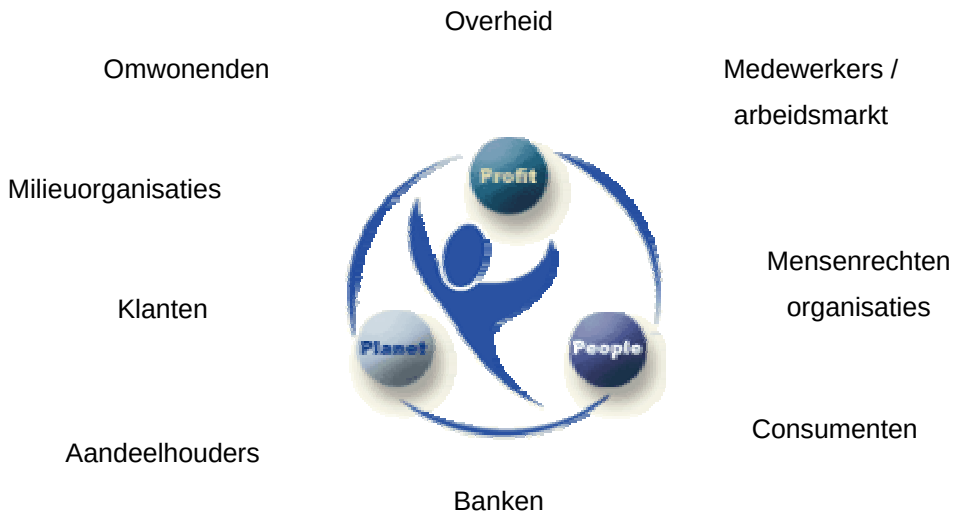

Figuur 4: Stakeholder benadering

In Zuidoost-Nederland is vanuit marktpartijen en belangenorganisaties volop aandacht voor duurzame agrarische productie. Overheden richten zich vooral op het stimuleren en faciliteren van dit proces. Ten aanzien van individuele bedrijven kan op het gebied van duurzaamheid gedacht worden aan projecten als 'Bouwkavel op Maat (BOM^{+})', 'Erosiebedrijfsplan' en 'Bedrijfs-beregeningsplan', maar zeer zeker ook aan initiatieven als het oprichten van een windenergiepark en het initiëren van een koolzaadproject door agrarische ondernemers.

In beleidsplannen wordt ruimte geschapen voor de vestiging en ontwikkeling van primaire bedrijven en agroclusters. De glastuinbouw en de intensieve veehouderij genieten in dat opzicht bijzondere aandacht. Voorbeelden van glastuinbouwconcentratiegebieden (in ontwikkeling) zijn Siberië (Maasbree), Californië (Horst a/d Maas), Platveld (Meijel) en Tuindorp (Wellerlooi). Met name glastuinbouwconcentratiegebied Californië geniet bijzondere belangstelling vanwege het hoge ambitieniveau t.a.v. duurzaamheid.

Zonder andere projecten op het gebied van duurzaamheid te kort te willen doen, wordt in het vervolg van dit hoofdstuk uitsluitend nadere aandacht besteed aan projecten rondom Californië; hét prominente voorbeeld van duurzaamheidinnovaties in de regio.

5.2 Glastuinbouwgebied Californië

Het gebied Californië is door LNV aangewezen als één van de tien projectvestiginglocaties voor glastuinbouw. Het betreft een bruto areaal van 375 ha. In februari 2003 is door LNV een Stidug-subsidie toegekend aan het projectgebied voor de realisatie van een duurzaam en hoogwaardig glastuinbouwgebied, waarbij de subsidiegelden bestemd zijn voor diverse collectieve voorzieningen. Het project Californië is onderverdeeld in fase I en fase II. Binnen fase I is met name ruimte voor vestiging van duurzame glastuinbouw. Fase II biedt vooral ook vestigings-mogelijkheden voor combinaties van verschillende bedrijfstypes / sectoren.

5.2.1 Businessplan

Glastuinbouwgebied Californië kenmerkt zich door een hoog ambitieniveau t.a.v. duurzaamheid. Aan het begrip duurzaamheid wordt invulling gegeven door een landschappelijk en ecologisch verantwoorde inpassing, een duurzame energie-, CO_2- en watervoorziening, toepassing van innovatieve technieken, efficiënte gebiedsinrichting t.b.v. optimale bedrijfsvoering in combinatie met een hoogwaardig leefmilieu voor ondernemers. Een en ander is eind 2003 voor fase I verwoord in het Businessplan Californië.

Betrokken partijen: Gemeente Horst a/d Maas, Rabobank Maashorst, LIOF, LLTB, Arcadis, PPO en KnowHouse.

Contact: Rinus van de Waart, KnowHouse.

5.2.2 Spin-off

De ontwikkeling van een nieuwe projectvestiging voor glastuinbouwbedrijven geeft een impuls aan de omgeving. De nieuwe projectvestiging kan een positief effect hebben op de economische structuur (zoals de werkgelegenheid), de ontsluiting, de ruimtelijke kwaliteit en de duurzaamheid van de inrichting van het gebied. Vanzelfsprekend schept de projectlocatie ook voorwaarden en mogelijkheden voor de glastuinbouwbedrijven zelf en voor aan glastuinbouw verwante bedrijven. Niet in alle gevallen zullen de spin-off effecten op de omgeving echter positief worden gewaar-deerd. Potentiële milieubelasting, toename van vervoersbewegingen en mogelijk verlies aan ruimtelijke kwaliteit van het (vóór realisatie nog relatief open) gebied kunnen op weerstanden van de lokale omgeving stuiten.

Het rapport ‘Spin-off Californië’ geeft inzicht in de sociaal-economische spin-off van de realisatie van glastuinbouwgebied Californië voor de regio Noord-Limburg. Het onderzoek levert bouwstenen aan voor een evenwichtig beeld van de maatschappelijke impact t.a.v. Californië specifiek.

Tevens zijn impact en omvang van de sociaal economische aspecten van de realisatie van glastuinbouwgebieden in het algemeen in beeld gebracht, teneinde deze onder de aandacht te kunnen brengen van partijen met plannen voor de ontwikkeling van glastuinbouwlocaties elders.

Betrokken partijen: Gemeente Horst a/d Maas, Novem – commissie ruimtelijke inrichting GlaMi, LEI, KnowHouse.

Contact: Didy Arnold, KnowHouse.

5.2.3 Grond Exploitatie Maatschappij

Om het glastuinbouwgebied concreet invulling te geven is onlangs de Grond Exploitatie Maatschappij Californië (GEM) opgericht. Missie van de GEM is het duurzaam inrichten en ontwikkelen van Californië tot een hoogwaardige glastuinbouwlocatie in Horst aan de Maas. Het is een professionele en commerciële onderneming, met oog voor wensen van de klanten (met name ondernemers in de glastuinbouw) en de maatschappelijke belangen bij de inrichting van de projectlocatie. De producten en diensten die de GEM levert ter ontwikkeling van het gebied Californië zijn: tuinbouwkavels, woonkavels, energie- (warmte en elektriciteit), CO_2- en gietwaterlevering, afval- en afvalwaterverwerking.

Betrokken partijen: Gemeente Horst a/d Maas, LLTB, LIOF, Rabobank Maashorst.

Contact: Paul Jansen, Grond Exploitatie Maatschappij Californië.

5.3 Agro-Eco Park: Nieuw Gemengd Bedrijf

In de land- en tuinbouw zijn grote hoeveelheden grond- en afvalstoffen en energie in omloop binnen processtromen. Deze processtromen zijn van invloed op twee belangrijke ontwikkelingen:

1. Ontwikkeling van duurzaamheid en ‘license to produce’
   Consumenten en overheden hechten steeds meer waarde aan duurzaamheid. Met betrekking tot processtromen gaat het met name om het op een duurzame en verantwoorde wijze omgaan met grond- en afvalstoffen en energie;
2. Economische ontwikkeling
   De kosten van energie en grondstoffen en de kosten van transport en verwerking van afvalstoffen vormen een steeds groter gedeelte van de economische kostprijs van eindproducten.

Binnen het transitieproject 'Nieuw gemengd bedrijf' wordt gestreefd naar min of meer gesloten duurzame agrarische productieprocessen door stofstromen van verschillende types productiebedrijven aan elkaar te koppelen. Op die manier worden afvalstromen van het ene productiebedrijf opgewerkt tot bruikbare grondstoffen voor een ander productiebedrijf. In het project wordt, naast de technische invulling van het omvormen van afvalstoffen, tevens aandacht besteed aan strategie bedrijfsvoering, logistiek, ruimtebenutting en landschapswaarden. 'Nieuw gemengd bedrijf' is een concrete uitwerking binnen het project Agro-Eco Horst. Een vijftal innovatieve ondernemers uit Zuidoost Nederland nemen deel aan het project. Het betreft producenten van paddestoelen, varkens, pluimvee en glasgroenten en een technisch bedrijf dat de omvorming van de afvalstromen voor zijn rekening neemt.

Binnen het 'Nieuw gemengd bedrijf' bestaan de volgende kansen voor zinvolle stofuitwisseling:

- Levering van warmte en CO_2 aan kassen;
- Levering van dierlijke mest aan de compostbereiding voor champignons;
- Levering van spoelwater en voedingsoplossing aan de compostbereiders, omdat daarvoor zowel water als goedkope stikstofbronnen nodig zijn;
- Productie van elektriciteit voor alle eenheden.

Naast de directe uitwisseling van reststromen lijken de volgende neveneffecten van clustering aanwezig die in financieel opzicht erg aantrekkelijk zijn:

- Door de stallucht in de zomer te koelen met water uit een aquifer kan de groei van de dieren op een hoog niveau blijven. Te warm weer reduceert de groei van kuikens en varkens enorm. Bovendien neemt de sterftekans toe bij te hoge staltemperaturen. Opgeslagen warmte kan in de kassen worden afgegeven;
- Door het grote overschot aan CO_2 kan de concentratie in de kas jaarrond hoog worden gehouden, zelfs met geopende luchtramen. Dit kan de productie substantieel verhogen ten opzichte van de huidige situatie.
- Door de korte afstanden worden veel transportkilometers bespaard, vooral voor de mestverwerking.

Als locatie voor de uiteindelijke realisatie van het 'nieuw gemend bedrijf' is glastuinbouwgebied Californië II zeer geschikt, vanwege haar duurzaamheiddoelstellingen en de ligging direct aan de A73.

Projectresultaat:

Fase 1: Rapportage met een haalbaarheidsonderzoek, een concreet stappenplan;

Fase 2: Rapportage waarin kennisopbouw en kennisontwikkeling is vastgelegd: Inventarisatie beschikbare kennis en technische eisen, knelpunten m.b.t. wet- en regelgeving, formuleren en uitvoeren eenvoudige praktijktesten en waarnemingen, formulering van noodzakelijk aanvullend onderzoek;

Fase 3: Praktisch uitvoerbaar businessplan, wat moet leiden tot de oprichting en realisatie van het eerste 'Nieuw gemengd bedrijf' op praktijkschaal in de regio Noord Limburg;

Fase 4; Realisatie van het project.

Op het congres Agrologistiek d.d. 5 oktober 2004 te Amsterdam hebben minister Peijs van Verkeer en Waterstaat en minister Veerman van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit een duopresentatie gegeven. Veerman heeft te kennen gegeven de realisatie van het Nieuw Gemend Bedrijf dusdanig belangrijk te vinden, dat hij pleit voor een 'status aparte' voor dit project. Daarmee wordt als het ware alle wet- en regelgeving die uitvoering van een dergelijk project belemmert even tussen haakjes gezet.

Betrokken partijen: 5 marktpartijen, WUR, KnowHouse, Transforum Agro & Groen (vitale clusters).

Contact: Trudy van Megen, KnowHouse.

5.4 California Streaming

Een succesvolle implementatie van het 'Nieuw gemengd bedrijf'' zal in de regio een grote uitstraling hebben. Omgekeerd zijn veel processen in de wijdere omgeving van doorslaggevende invloed op het succes van dit project. De inbedding van het 'Nieuw gemengd bedrijf' in de regio kan beschouwd worden als een project op zich. Dit project is 'California Streaming' genoemd.

California Streaming richt zich op:

1. Het leggen van verbindingen met andere innovatieprojecten en -netwerken in de regio, zoals 'Klavertje Vier', 'Regio Venlo op de kaart' en de 'Agrofood Community Zuidoost-Nederland';
2. Bestuurlijke vernieuwing;
3. Ontwikkelingen in de ruimtelijke ordening: de ontwikkeling van de Greenport rond Venlo en de implementatie van de reconstructie;
4. Het leveren van een bijdrage aan de mondiale communicatie en vermarkting van het succes van Nederlandse agrofood innovaties, zoals het 'Nieuw gemengd bedrijf'.

Deelnemers: alle deelnemers aan het project 'Nieuw gemengd bedrijf' en (onder voorbehoud) stakeholders in de omgeving.

Contact: Peter Smeets, Alterra en Rinus van de Waart, KnowHouse.

5.5 Glastuinbouw met toekomstwaarde

Dit transitieproject heeft als doelstelling om, met de huidige stand van de techniek, een substantieel glastuinbouwcomplex (± 30 ha) te realiseren met een 40% lagere warmtegerelateerde CO_2-emissie. De reductie van de CO_2-emissie dient -onder respectering van de trias energetica- voor ongeveer de helft te worden bereikt door vraagbeperkende maatregelen en voor de helft door de inzet van duurzame energie.
Het concept waarmee de beoogde reductie van CO_2-emissie wordt behaald, dient potentie te hebben tot verdere ontwikkeling naar de energie-neutrale kas in 2010. Verschil met andere projecten in dit kader op energiegebied is het feit, dat assimilatiebelichting uitdrukkelijk in het project wordt meegenomen.

Het beoogde glastuinbouwcomplex zal gerealiseerd worden op Californië I. Het concept zal zodanig worden ontwikkeld, dat het uitgerold kan worden over de rest van Nederland. Daarbij zal het concept telkens worden aangepast aan specifieke lokale omstandigheden (zoals op het gebied van duurzame energie).

Projectresultaat:

1. Een rapportage met specificering van het voorontwerp
    a. Krijttekening van het concept (kas en energiesystemen);
    b. Technische uitwerking;
    c. Financieel economische uitwerking;
    d. Uitwerking facilitering overheid.
2. Een lijst met marktpartijen die bereid zijn zich financieel te committeren:
    a. Telers die binnen het project hun bedrijf willen gaan voeren;
    b. Organisaties die committent afgeven voor financiering en risicoafdekking.
3. Benodigde stukken op basis waarvan tuinders hun eigen specifieke bedrijfsplannen kunnen opstellen en offerte en financiering kunnen aanvragen.

Partijen: PT, Gemeente Horst a/d Maas, GEM, PDE, PPO-glas, LLTB, Ammerlaan construction, Climeco, Hoogendoorn Automatisering, van Zaal Totaaltechniek, KEMA, Rabobank Maashorst en Rabo Nederland, KnowHouse.

Contact: Didy Arnold, KnowHouse.

6 Branding en vermarkting

6.1 Algemeen

Bezig zijn met ‘branding’ en ‘vermarkting’ is de agribusiness van oudsher vreemd; de sector is in het verleden totaal niet met de eigen profilering bezig geweest. Men is nagenoeg niet vraag- en ketengericht bezig geweest, waardoor er vooral aandacht is geschonken aan productie en de eigen bedrijfsprocessen.

Voor zover er in het verleden wel aan promotie en profilering is gedaan, zijn de meeste sectoren collectief en op landelijk niveau naar buiten getreden. Omdat de regio Zuidoost-Nederland vooral gekenmerkt wordt door een enorme diversiteit op het gebied van agribusiness en daardoor nagenoeg op geen enkel vlak absolute uitblinker is (uitzonderingen als paddestoelen en asperges daargelaten), voeren in de landelijke profilering geluiden uit het Westen al gauw de boventoon. Bij ‘tuinbouw’ denkt men ‘Westland ‘en bij ‘bomen’ denkt men ‘Boskoop’, terwijl de regio Venlo het tweede tuinbouwgebied van Nederland herbergt en er inmiddels meer bomen worden geproduceerd dan in Boskoop. Dit effect wordt eens te meer versterkt door de overwegend rustige en introverte volksaard van Brabanders en Limburgers.

Tegenwoordig zijn landsgrenzen niet meer beperkend en onder druk van mondiale concurrentie is het belang van logistiek, synergie, samenwerking, ketengericht bezig zijn en schaalgrootte van productie-eenheden essentieel geworden.

Voor de continuïteit, verdere uitbouw en duurzame ontwikkeling van de activiteiten is blijvende groei van de agribusiness in de volle breedte noodzakelijk. Stilstand is achteruitgang. Alleen door een sterke gebiedsbranding kan deze groei worden bereikt: de algemene naamsbekendheid van de regio dient te worden versterkt. Daarnaast is het van belang business-to-business te communiceren dat regio Zuidoost-Nederland een bijzonder aantrekkelijk vestigingsklimaat heeft.

Het vergroten van naamsbekendheid vergt forse inspanningen; naast landelijke en Euregionale branding-initiatieven, zullen ook initiatieven moeten worden ontplooid richting ketens. Individuele initiatieven, zoals streekproducten, krijgen pas perspectief bij opschaling door branding en een organisatie die verder gaat dan de directe omgeving.

Bij branding is het van groot belang te laten zien wie je bent en wat je kunt. Daarbij dient niet alleen aandacht te worden besteed aan zakelijke argumenten, maar heel duidelijk ook aan argumenten m.b.t. de leefomgeving. Het huidige imago van de regio is niet goed en onduidelijk.

In elk geval wordt de regio niet als een ‘eigen gebied’ gezien. Toch heeft Zuidoost-Nederland heel duidelijk eigen Unique Selling Points:

- Het gebied herbergt ’s lands tweede tuinbouwgebied met een grote productdiversiteit in zowel groenten, fruit als sierproducten en daarnaast is ook de dierlijke productie (vlees en vis) ruim vertegenwoordigd;
- Er is volop ruimte aanwezig voor verdere uitbreiding en ontwikkeling van de agrosector. De gemiddelde bedrijfsgrootte is nu al beduidend groter dan in de rest van het land;
- In het gebied heerst een innovatief karakter. Innovatieve ideeën worden van verschillende kanten geïnitieerd en ondersteund;
- Het gebied herbergt sterke handels- en verwerkingscentra en een goed ontwikkelde secundaire agribusiness;
- Het gebied wordt gekenmerkt door een uitstekende logistieke ligging en –faciliteiten en functioneert meer en meer als logistiek centrum voor Europa;
- Overheden onderkennen het belang van de agrosector voor de regio en zorgen voor een goede facilitering;
- Naast al deze zakelijke voordelen wordt het gebied ook gekenmerkt door een prima leef-omgeving met ruimte en aandacht voor werken, maar ook voor wonen, recreatie, toerisme en zorg.

Naast specifieke gebiedsbranding is ook imagoverbetering van de sector in zijn algemeenheid bij consumenten van groot belang. Voedselveiligheid en milieu zijn in dit kader belangrijke onderwerpen. Laat zien hoe product geteeld, vervoerd en verwerkt wordt. De sector is in dat opzicht duidelijk op de goede weg. Jaarlijks worden vele evenementen georganiseerd zoals ‘Kom in de kas’, ‘Week van het platteland’, ‘Welkom op de boerderij’, ‘Rozenfeesten Lottum’ en de ‘Aspergerie’. Daarnaast verzorgen veel individuele bedrijven excursies en activiteiten voor consumenten. In Panningen is een Zichtstal gebouwd, waar buitenstaanders op elk moment van de dag een kijkje kunnen nemen in een varkensstal.

In het kader van branding en vermarkting zijn initiatieven van de overheid van groot belang, maar uiteindelijk wordt alleen succes behaald als marktpartijen dit soort initiatieven daadwerkelijk oppakken en uitvoeren. De rol van de overheid is vooral stimulerend en faciliterend. Daarnaast is het van belang initiatieven te coördineren en te koppelen, zodat naar buiten één gezamenlijk beeld ontstaat. KnowHouse kan deze taak op zich nemen.

6.2 Floriade

Regio Venlo is hard op weg om de Floriade 2012 te gaan organiseren. De regio behoort samen met Arnhem, Rotterdam en Drechtsteden tot de laatste vier overgebleven kandidaten. Begin december 2004 valt, op basis van de nader uitgewerkte plannen die de verschillende kandidaten presenteren, het besluit welke kandidaat de organisatie krijgt toegewezen.

De komst van de Floriade, dé tuinbouw wereldtentoonstelling, biedt geweldige kansen voor Zuidoost Nederland. Het is niet alleen een unieke kans om de regio in de kijker te zetten, de komst van een dergelijk prestigieus evenement geeft tevens een forse impuls aan de ontwikkeling van de sector in z'n geheel en innovatieve projecten in het bijzonder.

De meest in het oog springende redenen om de Floriade in de regio Zuidoost-Nederland te houden zijn:

- Euregionale benadering: grootschalige productie en verwerking met snelle logistieke lijnen naar een geweldig achterland;
- Integrale benadering: het gebied herbergt veel meer dan glastuinbouw alleen;
- Hoog ambitieniveau: innovatieve regio door vergaande samenwerking tussen praktijk en kennisleveranciers.

De kandidaatstelling voor de Floriade is een initiatief van de Provincie Limburg en de gemeenten Horst a/d Maas, Helden, Gennep, Venlo en Venray.

Contact: Harrie Curfs, Stichting Floriade 2012.

6.3 Limburg 'n tikkeltje warmer

'Limburg, 'n tikkeltje warmer' is een nieuwe aanpak voor innovaties op het platteland, waarbij ondernemers het initiatief hebben. Door (grensoverschrijdende) samenwerking en gezamenlijke imago-ontwikkeling willen zij voor hun product of dienst een krachtige positie op de markt verwerven en daarmee bijdragen aan een duurzame verbetering van de leefbaarheid in het landelijk gebied.

Het project bindt ondernemers en organisaties, die in hun externe communicatie gebruik maken van de 'beleving Limburg'. Deze vernieuwde werkwijze impliceert schaalvergroting, omdat pas dan een situatie kan ontstaan waarin een beeldend Limburg-imago bijdraagt aan versteviging van het economisch draagvlak.

De filosofie van het project behelst dus ook het streven naar het gezamenlijk uitdragen van een krachtig en herkenbaar Limburg-beeld door samenwerking te zoeken met tal van organisaties en instanties (zowel publiek als privaat), die in hun marketing Limburg-associaties (willen gaan) toepassen.

Voor overheden is vooral een faciliterende rol weggelegd. Het voortouw ligt bij ondernemers. De aanpak is actie- en resultaat gericht.

In januari 2003 is een startconferentie gehouden in het MECC te Maastricht. Na deze aftrap is een regiegroep verder gegaan en heeft op basis van de bevindingen en opgaven die tijdens de conferentie naar voren zijn gekomen drie sporen benoemd:

1. Ontwikkel een broedplaats voor nieuwe ideeën en plannen;
2. Faciliteer de uitbouw en professionalisering van de bestaande vernieuwingsprojecten;
3. Ontwikkel een koepel waarin de gemeenschappelijke en ondersteunende faciliteiten zijn ondergebracht, die het leven van ondernemers vereenvoudigen.

Aan de hand van een Community of Practice in oktober 2003 is een actieplan en advies richting de Provincie Limburg uitgewerkt. Dit advies omvat o.a. het oprichten van een koepelorganisatie met als missie het ondersteunen en sturen van een ontwikkeling, waarin mensen elkaar vinden in initiatieven en projecten waarin de Limburg-beleving een rol speelt.

De meerwaarde van de voorgestelde aanpak is vooral gelegen in het maken van verbindingen tussen diverse veelal sectoraal ingestoken activiteiten van de verschillende categorieën plattelandsondernemers. De volgende categorieën worden onderscheiden:

- Streekproducten: producten met een Limburg-imago;
- Horeca en culinaire activiteiten;
- Recreatie en toerisme;
- Cultuur;
- Groenbeheer.

Betrokken partijen: Provincies Limburg van België en Nederland, Innovatiesteunpunt België, Belgische Boerenbond, LLTB, Area-advies, AKK, MPD-advies, KnowHouse en een groot aantal organisaties en bedrijven uit de agrosector.

Contact: Rinus van de Waart, KnowHouse en Hans Caubo, Provincie Limburg.

6.4 Regio Venlo op de kaart

Doelstelling van dit project is meer tuinbouwbusiness naar de regio te trekken door een betere profilering van het gebied vanuit ondernemersoogpunt. Binnen het project ontstaat een samenwerkingsverband van een groot aantal ondernemers uit de regio. De inspanningen op het terrein van gebiedsprofilering hebben niet alleen buiten, maar zeer zeker ook binnen de regio een positieve uitstraling op het agrarische bedrijfsleven. Het samenwerkingsverband zal de innovatiekracht van de regio stimuleren.

Speerpunten in de positionering van de regio zijn:

1. Logistiek: uitstekende logistieke ligging; belangrijk knooppunt van autosnelwegen en nabijgelegen bevolkingsconcentraties; nationale greenport en economisch kerngebied;
2. Vers: grootste variatie van Nederland in tuinbouwproducten, aanwezigheid van complete tuinbouwketen en de snelle aanvoerlijn richting een zeer grote afzetmarkt;
3. Ruimte om te ondernemen: groeipotentie van de regio, glastuinbouwontwikkelingslocaties.

De gebiedsprofilering richt zich binnen de regio in eerste instantie op ondernemers in de tuinbouwbusiness, provinciale en gemeentelijke politieke beslissers, vakpers en regionale pers. Doelgroepen buiten de regio zijn ondernemers in de tuinbouwbusiness met onvoldoende groeimogelijkheden en/of interesse om zich elders te vestigen, nationale tuinbouwbusiness, vakpers en in een later stadium ook nationale politieke beslissers en maatschappelijke groeperingen.

Resultaat

1. Platform van deelnemende bedrijven die de kar trekken en als aanspreekpunt fungeren voor geïnteresseerden in het project;
2. Allerlei projecten rondom het item gebiedsprofilering, aangestuurd vanuit het bedrijven-platform.

“Regio Venlo, Europa’s snelste tuinbouwgebied” “Regio Venlo, wij brengen ’t het verst”.

Betrokken partijen: Handelsvereniging ZON, LLTB, Frankort&Koning, Heveco, Rabobank Venlo, Flora Holland, ZON Holding, Kamer van Koophandel Noord en Midden Limburg, KnowHouse.

Contact: Trudy van Megen, KnowHouse.

6.5 Euregionaal boomkwekerij centrum

Noord-Limburg is een van de belangrijkste productiegebieden voor boomkwekerijproducten in Nederland. Duitsland is de grootste afzetmarkt voor Nederlandse boomkwekerij producten. Hoewel het logistiek niet voor de hand ligt, is het handelscentrum van boomkwekerijproducten nog steeds in Boskoop gevestigd. Dit is historisch bepaald. Insteek van het project 'Euregionaal Boomkwekerij Centrum' is een inventarisatie van de mogelijkheden om een handelscentrum voor boomkwekerijproducten in Zuidoost Nederland te vestigen.

Resultaat:
Een rapportage, waarin is vastgesteld dat visueel aantrekkelijke boomkwekerijproducten niet alleen bij tuincentra, maar ook steeds meer bij bouw- en supermarkten gekocht worden. Deze laatste afzetkanalen bepalen in sterke mate de groeiende vraag naar boomkwekerijproducten.

Bouw- en supermarkten stellen geheel andere eisen aan het product en inkoopkanalen dan de traditionele afzetkanalen voor de verkoop van boomkwekerijartikelen. De wens van de bouw- en supermarkten gaat niet zo zeer uit naar een fysiek handelscentrum, maar naar standaardisatie, logistieke- en kostenoptimalisatie en het leveren van innovatiekracht en toegevoegde waarde.

Handel laat zich niet dwingen. De vraag over het oprichten van een handelscentrum in Zuidoost Nederland is pas te beantwoorden, nadat de verlangde standaardisatie in de boomkwekerij heeft plaatsgevonden en afnemers het product niet langer hoeven te zien en te voelen alvorens tot aankoop over te gaan. Dit vereist de opstart van een vervolgproject "standaardisatie boomkwekerijproduct".

Betrokken partijen: Provincie Limburg, SaWeCo, LLTB, AKK en KnowHouse en een aantal marktpartijen, waaronder Floresco, FloraHolland en Horatia.

Contact: Frederique Vogel, KnowHouse.

7 Toegevoegde waarde en economische vernieuwing

7.1 Algemeen

Alle agrarische sectoren staan onder druk van de mondiale markt. Een minimale randvoorwaarde is de productie van kwalitatief goed en gezond product als basismateriaal voor de voedsel- en sierteeltketen. Om de concurrentie het hoofd te kunnen bieden, zijn daarbij zowel kostenbeperking als toegevoegde waarde van groot belang.

Kostenbeperkende maatregelen kunnen enerzijds gezocht worden in de toepassing van slimme nieuwe technieken, die bijvoorbeeld leiden tot besparingen in arbeids- en materiaalkosten, anderzijds in ketensamenwerking en –verkorting.

Of bedrijven de mogelijkheid hebben toegevoegde waarde te creëren, is sterk afhankelijk van het type product en de plaats van het bedrijf in de keten. Zo kan een boer aan melk weinig toegevoegde waarde meegeven, terwijl een zuivelfabriek daar wel degelijk toe in staat is. Bij ketengericht denken en handelen is het zaak de plaats waar toegevoegde waarde wordt aangebracht, zorgvuldig uit te kiezen. Bij ketengericht denken ontstaat in deze ineens een gemeenschappelijk belang.

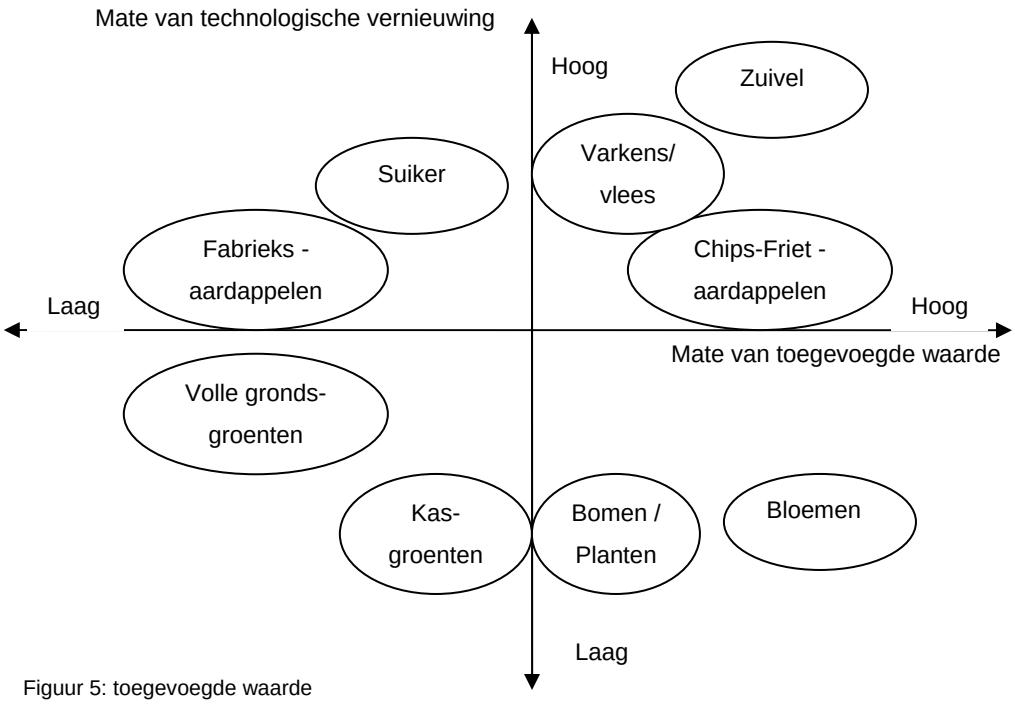

Figuur 5: toegevoegde waarde

Meer en meer voelen individuele ketenpartijen of groepen van ketenpartijen de behoefte zich te onderscheiden van de massa. Het ontstaan van speciale (streek)producten zoals Livar-vlees is hier een voorbeeld van. In een aantal gevallen wordt ketenoverschrijdende samenwerking gezocht om toegevoegde waarde te creëren. Een voorbeeld hiervan is de combinatie van brood en vlees in een nieuwe snack.

De sterke opkomst van life-science producten biedt legio mogelijkheden om toegevoegde waarde te creëren. Dit vraagt over het algemeen om verbijzondering van producteigenschappen van het basismateriaal.

7.2 Nieuwe technieken

Met name in de glastuinbouw worden momenteel allerlei maatregelen genomen om de energie-kosten en de CO_2-emissie te verlagen. Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het gebruik van warmtepompen en aquifers voor de opslag van koude en warmte. Zeer vooruitstrevende projecten in deze zijn de ‘gesloten kas’ en de ‘energie producerende kas’. Op diverse plaatsen vindt in meer of mindere mate energieclustering plaats. Voor de regio Zuidoost-Nederland kan verwezen worden naar de projecten ‘Glastuinbouw met toekomstwaarde’ en ‘Nieuw gemengd bedrijf’, die in hoofdstuk 3 zijn behandeld.

In de glastuinbouw zijn mobiele teeltsystemen in opkomst. Met dergelijke teeltsystemen wordt de oppervlakte beter benut en worden arbeidskosten bespaard. In de potplantenteelt zijn mobiele teeltsystemen al langer gangbaar, maar het afgelopen jaar hebben dergelijke systemen ook in de snijbloementeelt (m.n. rozen) hun intrede gedaan. Ook in de groentesector vinden experimenten plaats met mobiele teeltsystemen.

Wandelaar
Project waarbinnen gezocht wordt naar een effectief middel om onderhoud- en reinigings-werkzaamheden op kasdaken te kunnen uitvoeren.
Betrokken partijen: regionale ondernemer, KnowHouse.
Contact: Didy Arnold, KnowHouse.

Nieuwe bouwmethode tuinbouwkassen
Project waarbij gezocht wordt naar een geheel vernieuwde, efficiënte bouwmethode voor tuinbouwkassen, waarbij de factor arbeid fors wordt gereduceerd.
Betrokken partijen: regionale ondernemer, KnowHouse.
Contact: Didy Arnold, KnowHouse.

Bollenreiniger

Project waarbij gezocht wordt naar een effectieve methode om grondresten zo snel mogelijk na het rooien van bollen te verwijderen om verspreiding van ziektes en onkruid te voorkomen.
Betrokken partijen: 2 regionale ondernemers, KnowHouse
Contact: Frederique Vogel, KnowHouse.

Mestvergisting

Haalbaarheidsonderzoek voor het bouwen van een covergistingsinstallatie met varkensmest als basis, gemengd met cofermentaat (nat, normaal of droog) of kippenmest.
Betrokken partijen: regionale ondernemer, KnowHouse.
Contact: Trudy van Megen, KnowHouse.

Brandstofcel

Project waarbij de haalbaarheid onderzocht wordt van de toepassing van brandstofcellen in de glastuinbouw. Een brandstofcel is een toestel, dat op electrochemische wijze de chemische energie van een brandstof door reactie met een oxidans rechtstreeks omzet naar elektriciteit. Het energieverbruik ligt hierdoor fors lager dan bij de gangbare thermische centrales (zie figuur 6).

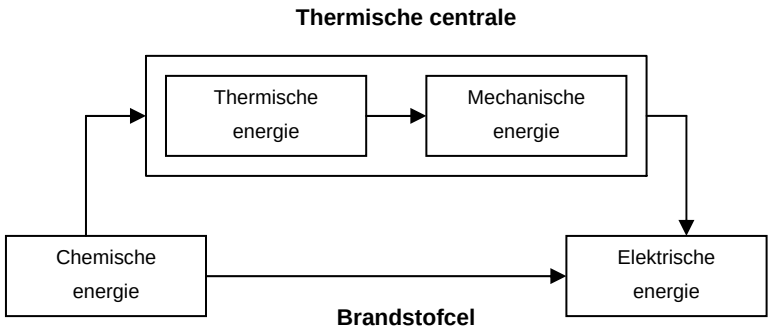

Figuur 6: Verschil thermische centrale en brandstofcel

In een brandstofcel kunnen verschillende brandstoffen worden gebruikt, zoals waterstof, aardgas, biogas, methaan, propaan, butaan, nafta, benzine, olie, etc.
Betrokken partijen: MTU, Provincie Limburg, PPO-glastuinbouw, Hoogendoorn Automatisering, Maurice Kassenbouw, KnowHouse.
Contact: Didy Arnold, KnowHouse.

Sporenloze oesterzwammen

Bij de teelt van oesterzwammen komen grote hoeveelheden sporen vrij. Om luchtweg-aandoeningen te voorkomen draagt het personeel in oesterzwamkwekerijen ademhalings-beschermende apparatuur. Dit wekt sterk kostprijsverhogend. In dit project wordt gezocht naar sporenloze oesterzwamrassen.

Betrokken partijen: 3 regionale ondernemers, PPO, ZLTO, KnowHouse.

Contact: Trudy van Megen, KnowHouse.

7.3 Ketenverkorting en -samenwerking

In diverse agrarische sectoren zetten primaire bedrijven voorwaartse en/of achterwaartse stappen in de keten. Zo zijn er tuinbouwbedrijven die naast opkweek ook vermeerdering en soms zelfs veredeling in eigen hand hebben genomen. Ook nemen steeds meer primaire bedrijven, alleen of in samenwerking met collega's de verkoop in eigen hand. Veel tuinbouwbedrijven hebben zich hiertoe aangesloten bij telersverenigingen (zie 3.9).

Kuijpers Kip

Een goed voorbeeld van een primair productiebedrijf uit de regio, dat een sterke ketenverkorting weet te realiseren is Kuijpers Kip. Vanuit de vleeskuikenmesterij is het bedrijf zowel voorwaarts als achterwaarts geïntegreerd. In figuur 4 is deze ketenintegratie schematisch weergegeven.

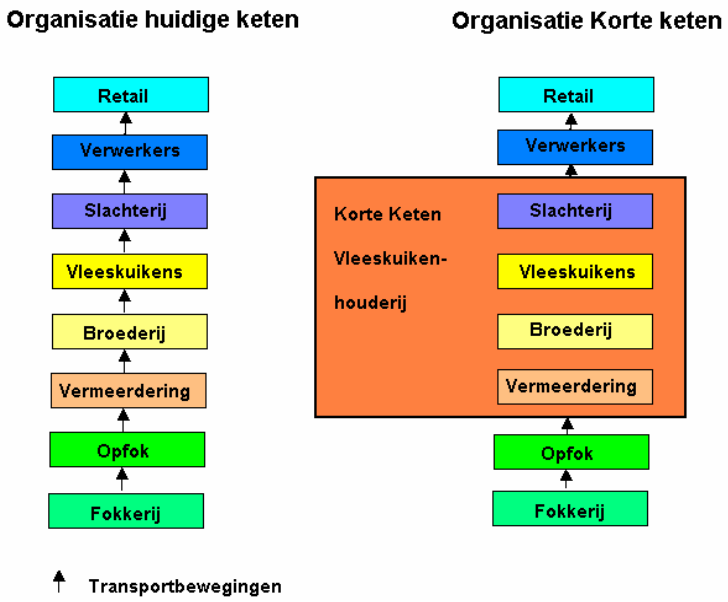

Figuur 7: Schematische weergaven van de verkorte keten bij Kuijpers Kip.

Contact: Marcel Kuijpers, Kuijpers Kip.

Versschuur

Project waarin de haalbaarheid is onderzocht van het oprichten van een regionale afzetketen van versproducten rechtstreeks aan consumenten. Vooral vanwege de enorme logistieke problemen die grootschalige consumentenafzet met zich meebrengt, is het beoogde concept niet haalbaar gebleken. Naar aanleiding van deze uitkomst is besloten voorwaarts te integreren door een overname van groothandelsorganisatie Habets van Wylick.

Partijen: Telersvereniging Fossa Eugeniana, Heveco, KnowHouse.

Contact: Trudy van Megen, KnowHouse.

Handelsbedrijf P. Seelen

Groente- en fruitgroothandel P. Seelen is een voorbeeld van voorwaartse integratie van individuele tuinbouwproductiebedrijven.

Partijen: P. Seelen Grubbenvorst, Gebroeders van Leeuwen.

Contact: Didy Arnold, KnowHouse.

7.4 Nieuwe product-markt-combinaties

Brood en Vlees

Project waarbij door twee bedrijven uit verschillende sectoren (veehouderij en bakkerij) gezocht wordt naar nieuwe eindproducten, samengesteld uit de ingrediënten van beide bedrijven.

Betrokken partijen: twee regionale bedrijven, Syntens, KnowHouse.

Contact: Rinus van de Waart, KnowHouse.

Algen en wieren

Teelt van algen en wieren om enerzijds te gebruiken als grondstof voor menselijke voedings-supplementen (life-science product) en anderzijds als alternatieve bron van eiwitten in visvoer.

Betrokken partijen: regionale onderneming, WUR, Universiteit Maastricht, KnowHouse.

Contact: Rinus van de Waart, KnowHouse.

Snoekbaars

Oprichting van een nieuw bedrijf, dat (als eerste bedrijf in Europa) zowel de vermeerdering als de opkweek van snoekbaars ter hand heeft genomen. Deze exclusieve vis werd voorheen uitsluitend uit het wild gevangen.

Betrokken partijen: Excellence Fish, LIOF.

Contact: Didy Arnold, KnowHouse.

E-commerce streekproducten

Uitwerking van een concept om streekproducten via internet te verkopen naar voorbeeld van een Twents initiatief. Idee gelanceerd tijdens innovatiecafé Agrofood Community Zuidoost Nederland.
Betrokken partijen: 3 regionale bedrijven.
Contact: Hans Caubo, Provincie Limburg.

Recycling rest- en retourproducten uit de levensmiddelen industrie

Bewerking suikerreststroop uit de levensmiddelen industrie zodat deze geschikt wordt als grondstof voor verwerking in veevoeder, maar daarnaast ook door een koolstoffabriek verwerkt kan worden in bijvoorbeeld remleidingen van auto's.
Betrokken partijen: LIOF, Nijsen-Granico.
Contact: Pierre Nijsen, Nijsen-Granico.

Life-science producten

Tijdens de innovatiecafé's van de Agrofood Community Zuidoost Nederland zijn diverse vernieuwende ideeën op het gebied van life-science producten opgepakt. Zonder verder in detail te treden kunnen hiervan als voorbeeld genoemd worden:

- Gezonde paddestoelen;
- Varkensvlees met meer Ω-3 vetten;
- Cosmetica op basis van kruiden;
- Blauwe bes als gezondheidsvoedsel;
- Vismedicatie uit paddestoelen.

Contact: Rinus van de Waart, KnowHouse.
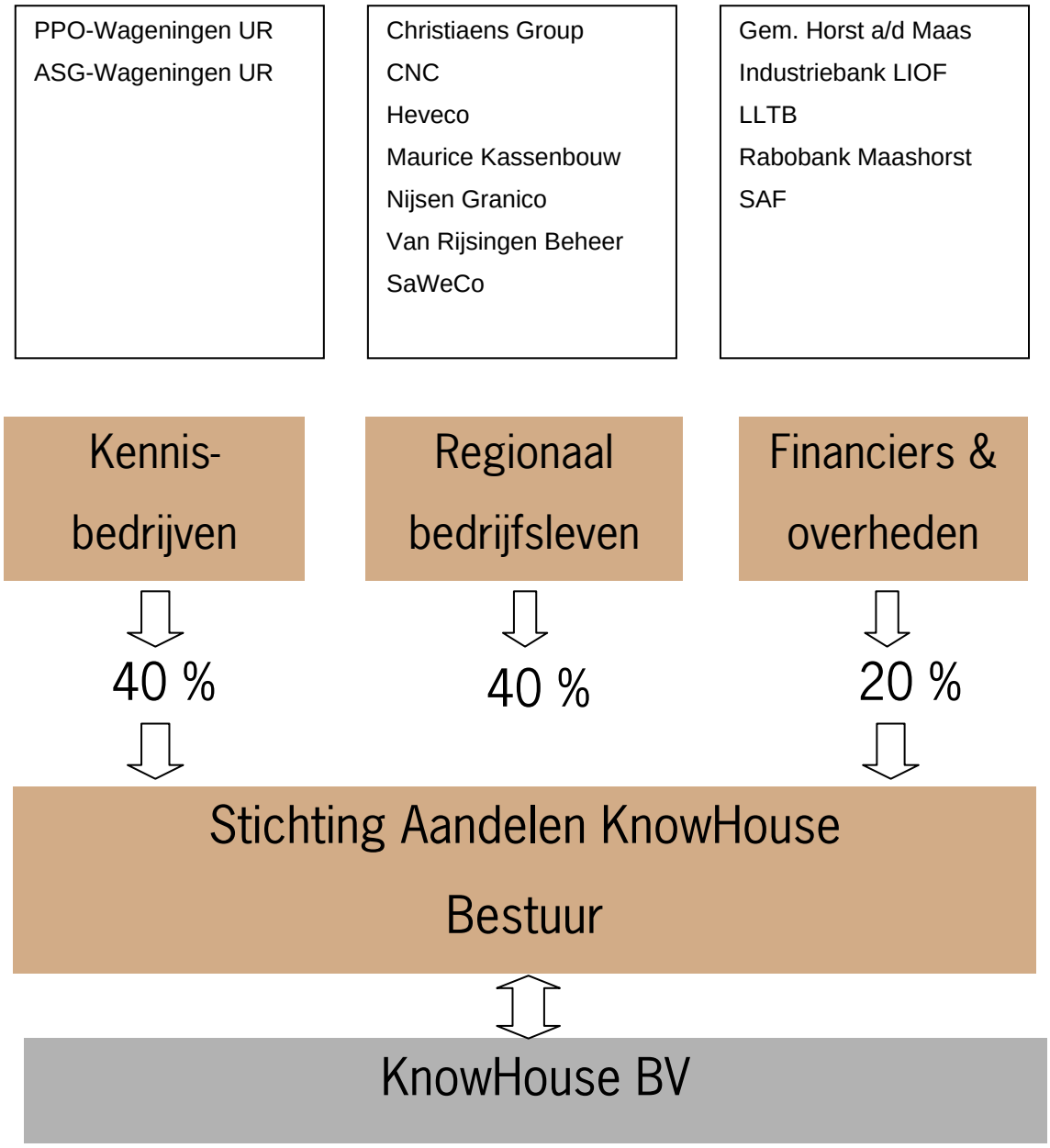
Bijlage 1. Organisatiestructuur KnowHouse